

Het matteüs-effect in de kinderopvang

Bérénice Storms

september 1995

B E R I C H T E N

CENTRUM VOOR SOCIAAL BELEID
UFSIA - UNIVERSITEIT ANTWERPEN

D/1995/6104/02

INHOUD

Inleiding en samenvatting	1
1. Structuur van het ongelijk gebruik.....	2
2. De tewerkstellingssituatie van de moeder als belangrijke verklarende variabele.....	4
2.1. <i>Determinanten van de tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar</i>	6
2.2. <i>Besluit: de tewerkstelling van de moeder: een noodzakelijke, maar geen voldoende verklarende variabele</i>	12
3. Determinanten van de ongelijke deelname aan gesubsidieerde kinderopvang door gezinnen met kinderen jonger dan 3 jaar waar de moeder tewerkgesteld is.....	13
3.0. <i>Inleiding</i>	13
3.1. <i>Gezinstype</i>	14
3.2. <i>Onderwijsniveau van de ouders</i>	15
3.3. <i>Kinderaantal</i>	17
3.4. <i>Kostprijs</i>	18
3.4.1. <i>Organisatorische kost van kinderopvang</i>	18
3.4.2. <i>Financiële kost van kinderopvang</i>	20
3.4.3. <i>Conclusie</i>	25
4. Besluit.....	26
BIBLIOGRAFIE	27
BIJLAGEN	29

Inleiding en samenvatting

In het verleden werd aan kinderopvang een welzijnsfunctie toegekend ten behoeve van kinderen die thuis, omwille van huiselijke problemen, onvoldoende kunnen worden opgevangen. Thans is kinderopvang niet langer gericht op economisch of sociaal zwakkeren. De toenemende arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen met jonge kinderen heeft ertoe geleid dat deze welzijnsfunctie uitzondering in plaats van regel is geworden.

De huidige kinderopvangvoorzieningen moeten veeleer worden bestempeld als instrumenten van een arbeidsmarktbeleid waarmee de overheid poogt bij te dragen tot een betere verzoening tussen arbeid en gezin. Deze overheidstussenkomst vindt plaats op grond van het principe van de universaliteit: de collectieve voorzieningen staan ten dienste van alle leden van de samenleving, met voorrang voor hen die ze in ieder geval nodig hebben¹.

In de praktijk echter blijkt dat vooral de hogere inkomensklassen en socio-professionele categorieën gebruik maken van de gesubsidieerde kinderopvang². Laagopgeleide moeders met kinderen onder de drie jaar hebben het moeilijk gezinsleven en beroepsleven op mekaar af te stemmen en trekken zich, in geval van kinderlast, meestal terug van de arbeidsmarkt. Indien zij beroepsactief blijven zullen zij zich, voor wat de opvang van hun kinderen betreft, voornamelijk beroepen op grootouders en andere familieleden.

Op grond van de enquête, uitgevoerd door het Centrum voor Sociaal Beleid in 1992³ werden gegevens verzameld over de sociaal ongelijke deelname aan de kinderopvangvoorzieningen in België. In dit artikel wordt getracht de oorzaken van de ongelijke deelname aan te duiden en zal dieper worden ingegaan op de determinanten van het gebruik van gesubsidieerde kinderopvang.

In een eerste paragraaf wordt een beschrijving gegeven van de ongelijke deelname naar inkomensklassen en sociale beroeps categorieën. In een tweede paragraaf zal worden

¹ Artikel 5, paragraaf 1 en artikel 17, paragraaf 1 van het besluit van de Vlaamse Executive van 21 december 1983 houdende de voorwaarden inzake erkenning en subsidiëring van voorzieningen inzake kinderopvang vermelden:

- "De kinderdagverblijven resp. diensten voor opvangvoorzieningen nemen bij voorkeur kinderen op:
- van ouders die door werkomstandigheden niet in de mogelijkheid zijn hun kinderen tijdens de dag zelf op te voeden;
 - waarvan het omwille van sociale en/of pedagogische motieven aangewezen is dat zij gedurende de dag een begeleiding en opvang krijgen buiten het gezin;
 - van wie ouders het laagste inkomen hebben."

² Het verschijnsel van de scheve verdeling van de overheidsgelden (" Wegens de differentiële participatie aan sociale voorzieningen op grond van sociaal-economische en vooral sociaal-culturele verschillen, participeren hogere sociale categorieën tendentieel en verhoudingsgewijze meer aan de sociale voorzieningen, en nemen aldus een groter aandeel van de sociale overheidsuitgaven op dan lagere.") wordt vaak gedefinieerd als het Matteüs-effect. Deze term is geïnspireerd door de letterlijke lezing van de passus uit het evangelie van Matteüs, hoofdstuk 13, vers 12: "Want aan wie heeft, zal gegeven worden, en hij zal overvloed hebben; maar van wie niet heeft, zal ook ontnomen worden wat hij bezit". Zie: Deleecq, Huybrechs, Cantillon (1983), *Het Matteüs-effect, de ongelijke verdeling van de overheidsuitgaven in België*, Kluwer, Antwerpen, p. XI.

³ 3821 Huishoudens waarvan 2460 in Vlaanderen en 1177 in Wallonië. Deze enquête kadert in een panel-onderzoek naar de leefsituatie van de Belgische huishoudens (Socio-Economisch Panel).

aangetoond dat de tewerkstellings situatie van de vrouw een belangrijke determinant is m.b.t. het gebruik van gesubsidieerde kinderopvang en zal worden onderzocht welke factoren de arbeidsmarktparticipatie van moeders met jonge kinderen beïnvloeden.

In een derde paragraaf tenslotte worden andere determinanten zoals het gezinstype, het onderwijsniveau van de ouders, het kindertal en de opvangkosten onder de loep genomen. Geconcludeerd zal worden dat de ongelijke participatie (en de hieruit voortvloeiende scheve verdeling van overheidsmiddelen) kan worden verklaard vanuit de met deze sector specifiek verbonden kosten. Deze situeren zich zowel op organisatorisch als op financieel vlak en wegen vooral zwaar door voor de lagere sociale en inkomenscategorieën met meerdere kinderen.

1. Structuur van het ongelijk gebruik

In de enquête van het Centrum voor Sociaal Beleid (CSB), representatief voor België in 1992, vindt men gegevens m.b.t. de socio-economische leefomstandigheden van 3.821 huishoudens⁴ in België. Hiervan zijn er 374 waarin minstens 1 kind verblijft jonger dan 3 jaar op het ogenblik van de enquête⁵. Gebruikers van gesubsidieerde kinderopvang werd als volgt geoperationaliseerd: huishoudens die bevestigend antwoordden op de vraag of zij maandelijks betalen voor de opvang van de kinderen die niet naar school gaan (waarbij het occasionele 'babysitten' niet werd meegerekend)⁶.

Aldus deden 28.2% van alle huishoudens met kinderen jonger dan 3 jaar voor de opvang van hun nog niet schoolgaande kinderen beroep op een of andere vorm van gesubsidieerde kinderopvang (kribbe, opvanggezin, peuterspeelplaats, ...). Vlaanderen realiseert in vergelijking met Wallonië een opmerkelijk hogere participatie (32.8% vs. 15.1%)⁷.

De participatie aan formele of gesubsidieerde kinderopvang ligt evenwel niet gelijkmatig gespreid over de diverse inkomensgroepen en socio-professionele categorieën. Uit tabel 1

⁴ Een huishouden wordt gedefinieerd als "al de mensen die van hetzelfde inkomen leven, hetzij hun inkomsten voor een groot gedeelte samenleggen (inbegrepen werkende thuiswonende kinderen die kostgeld betalen, alsook studenten ten laste van thuis, verblijvend op kot)".

⁵ Kinderen, jonger dan 3 jaar, maken 3.9% uit van het totaal aantal personen in de populatie. Dit percentage is vergelijkbaar met 3.7%, zoals berekend door het Nationaal Instituut voor de Statistiek voor de ganse Belgische bevolking op 1-1-1993.

⁶ De veronderstelling dat zij die maandelijks betalen voor de opvang van hun nog niet schoolgaande kinderen zich beroepen op gesubsidieerde kinderopvang en bv. niet op andere vormen van informele opvang, werd gemaakt op grond van de resultaten van een enquête, die in het najaar van 1993 door Kind en Gezin specifiek werd opgezet voor onderzoek inzake het gebruik van kinderopvang voor kinderen jonger dan 3 jaar in Vlaanderen. Hieruit bleek dat opvang in familieverband (die 73% vertegenwoordigt van de totale niet-gesubsidieerde kinderopvang) veelal gratis is: slechts 5% van de ouders dat zich beroept op grootouders of andere familieleden voor de opvang van hun -3 jarige kinderen betalen hiervoor. Anders geformuleerd: van de totale betaalde kinderopvang bleek 75% gesubsidieerd te zijn door Kind en Gezin. Voor de overige 25% (veelal particuliere opvang onder toezicht van Kind en Gezin) beperkt de overheidstussenkomst zich tot de fiscale aftrekbaarheid van de ouderbijdragen en tot de aanvaarding door de fiscus van een kostenforfait van 350 BEF per kind per dag (voor het opvanggezin of de opvanginstelling) (Buysse, 1993: 15).

⁷ Het verschil in gebruik hangt duidelijk samen met het verschil in aanbod van kinderopvangvoorzieningen in beide gemeenschappen (zie Dubois, e.a., 1994, p 17 e.v.)

blijkt dat de laagste inkomensdecielen⁸ opvallend minder beroep doen op gesubsidieerde kinderopvang, daar waar gezinnen uit de vier hoogste inkomensdecielen er hun nog niet schoolgaande kinderen veelvuldig toevertrouwen. Sterker uitgedrukt: de ongelijke participatiestructuur en de demografische kenmerken van de inkomensverdeling (gezinnen met kinderen bevinden zich veeleer in midden en hogere inkomensdecielen) brengen met zich mee dat 75% (72% in Vlaanderen en 90.3% in Wallonië) van de gezinnen met kinderen jonger dan drie jaar, dat gebruik maakt van gesubsidieerde kinderopvang, behoort tot de 4 hoogste inkomensdecielen en slechts 8% (resp. 12% en 9.6% in Vlaanderen en Wallonië) tot de vier laagste.

Tabel 1. % gebruik van gesubsidieerde kinderopvang door gezinnen met kinderen jonger dan 3 jaar naar secundaire inkomensdecielen, 1992.

<i>secundaire inkomensdecielen</i>	<i>% verdeling gezinnen met -3 jarige kinderen</i>			<i>% verdeling gesubsidieerde kinderopvang</i>		
	<i>Vlaanderen</i>	<i>Wallonië</i>	<i>België</i>	<i>Vlaanderen</i>	<i>Wallonië</i>	<i>België</i>
1	2.6	3.2	3.2	35.0	0.0	15.5
2	1.9	4.9	2.1	25.5	0.0	12.5
3	4.6	6.2	5.1	26.9	11.9	23.6
4	8.7	7.4	8.1	17.6	9.8	6.6
5	12.4	13.3	12.9	25.4	0.0	21.8
6	15.9	11.6	14.9	10.8	0.0	11.8
7	15.1	13.0	14.7	40.9	9.4	29.8
8	16.7	21.3	16.6	42.6	37.0	42.8
9	14.1	11.8	12.8	44.0	23.1	39.2
10	8.0	7.3	9.5	52.4	25.4	47.8
TOTAAL	100	100	100	32.7	15.1	28.2

Bron: CSB, 1992.

Indien men de demografische structuur van de inkomensverdeling in rekening brengt en de gezinnen rangschikt op basis van hun gestandaardiseerd inkomen⁹ (zie tabel 2) valt onmiddellijk op dat gezinnen met zeer jonge kinderen ruim gespreid zijn over de decielenverdeling, met een lichte oververtegenwoordiging in het eerste (vooral in Wallonië) en het vijfde t.e.m. het achtste deciel. De uitgesproken ongelijke participatiestructuur blijft evenwel bestaan en versterkt zich zelfs lichtjes.

⁸ Hier wordt de bevolking ingedeeld in tien groepen van telkens tien procent, van lage naar hoge secundaire inkomens (arbeidsinkomen min belastingen en sociale zekerheidsbijdragen, plus de sociale zekerheidsuitkeringen).

⁹ Het gestandaardiseerd inkomen of het equivalent inkomen wordt berekend door het feitelijke inkomen te corrigeren voor gezinsgrootte (bij gelijk inkomen kennen gezinnen met (meerdere) kinderen een lagere welvaart dan alleenstaanden of gezinnen zonder kinderen) d.m.v. een equivalentieschaal. Voor de standaardisatie wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van de OESO-schaal. Deze bedraagt 0.66 voor een alleenstaande, 1.0 voor een koppel, 1.25 voor een huishouden van 3 personen, 1.45 voor vier personen, 1.6 voor 5 personen en + 0.15 voor iedere bijkomende persoon in het huishouden.

Tabel 2. % gebruik van gesubsidieerde kinderopvang door gezinnen met kinderen jonger dan 3 jaar naar secundaire, gestandaardiseerde inkomensdecielen, 1992.

<i>secundaire inkomensdecielen</i>	<i>% verdeling gezinnen met -3 jarige kinderen</i>			<i>% deelname aan gesubsidieerde kinderopvang</i>		
	<i>Vlaanderen</i>	<i>Wallonië</i>	<i>België</i>	<i>Vlaanderen</i>	<i>Wallonië</i>	<i>België</i>
1	11.7	16.1	12.0	16.9	4.6	9.8
2	8.4	11.4	9.7	24.2	6.4	14.5
3	11.3	10.7	9.6	14.1	0.0	26.9
4	10.3	7.6	9.0	19.8	0.0	4.9
5	10.3	13.1	10.6	19.9	3.0	17.8
6	11.7	10.4	12.7	32.7	45.2	34.2
7	13.6	12.6	13.5	57.8	35.4	47.1
8	10.4	10.7	10.9	38.6	27.5	36.9
9	9.3	3.6	7.8	48.0	0.0	46.3
10	3.1	3.8	4.3	58.1	31.1	54.8
TOTAAL	100	100	100	32.7	15.1	28.2

Bron: CSB, 1992.

M.b.t. de deelname naar de socio-professionele categorieën (tabel 3) stelt men vast dat vooral bedienden (in Vlaanderen), hogere bedienden en kaderleden gebruik maken van de collectieve voorzieningen voor kinderopvang. Arbeidersgezinnen daarentegen kenmerken zich door de laagste participatiecijfers.

Tabel 3. % gebruik van gesubsidieerde kinderopvang door gezinnen met kinderen jonger dan 3 jaar naar socio-professionele categorieën, België, 1992.

<i>socio-professionele categorieën van het gezinshoofd</i>	<i>% verdeling gezinnen met -3 jarige kinderen</i>			<i>% deelname aan gesubsidieerde kinderopvang</i>		
	<i>Vlaanderen</i>	<i>Wallonië</i>	<i>België</i>	<i>Vlaanderen</i>	<i>Wallonië</i>	<i>België</i>
- ongeschoolde arbeider	13.6	18.4	15.5	14.0	11.5	19.6
- geschoolde arbeider	25.7	13.9	26.6	20.1	8.9	16.7
- bediende	25.7	28.1	26.2	41.0	9.5	37.4
- hogere bediende+kader	15.7	23.9	16.7	58.4	30.0	47.2
- kleine zelfstandige + helper + landbouwer + ondernemingsleider	12.6	11.8	10.3	30.5	16.3	26.5
- andere	6.7	3.9	4.7	31.2	0.0	22.8
TOTAAL	100	100	100	32.7	15.1	29.0

Bron: CSB, 1992.

2. De tewerkstellingssituatie van de moeder als belangrijke verklarende variabele

Indien men op zoek gaat naar de factoren die de sociaal ongelijke participatie aan formele kinderopvangvoorzieningen verklaren, moet in eerste instantie de tewerkstellingssituatie van

de ouders en meer bepaald deze van de moeder onder de loep worden genomen. Deze variabele wordt zowel door binnen- als buitenlands onderzoek naar voor geschoven als de belangrijkste determinant van kinderopvang (Maes, Van Meensel, 1994: 33). Omdat de tewerkstellingssituatie van moeders met zeer jonge kinderen sterk positief correleert met zowel het gebruik van gesubsidieerde kinderopvang ($R^2 = .46^{10}$) als met de hoogte van de gestandaardiseerde inkomensdecielen ($R^2 = .53$) is het niet denkbeeldig dat de sociaal ongelijke participatie aan collectieve kinderopvangvoorzieningen volledig kan worden toegeschreven aan de sociaal ongelijke arbeidsmarktpositie van vrouwen met kinderen onder de drie jaar.

Uit tabel 4 valt af te lezen dat 58% van de moeders met kinderen jonger dan 3 jaar tewerkgesteld is (als werkneemster, zelfstandige of helper van een zelfstandige) op het ogenblik van de enquête. In Vlaanderen bedraagt dit percentage 66.4, in Wallonië 45.4. De arbeidsmarktdeelname van deze vrouwen ligt echter zeer ongelijk gespreid over de diverse gestandaardiseerde inkomensdecielen en socio-professionele categorieën. In de vier laagste decielen zijn de tewerkgestelde vrouwen met zeer jonge kinderen sterk ondervertegenwoordigd (in de eerste twee decielen verricht minder dan 20% van de moeders met kinderen onder de drie jaar betaalde arbeid), daar waar de hoogste decielen worden gekenmerkt door een sterke oververtegenwoordiging van beroepsactieve vrouwen met zeer jonge kinderen (in het tiende deciel werken zelfs nagenoeg alle moeders). M.b.t. de socio-professionele indeling, zijn tewerkgestelde moeders met zeer jonge kinderen voornamelijk terug te vinden in de klassen van de bedienden, de hogere bedienden en kaderleden, veeleer dan bij de arbeiders.

Tabel 4. % tewerkgestelde vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar, naar gestandaardiseerde secundaire inkomensdecielen en socio-professionele categorieën, België, 1992.

<i>secundaire gestandaardiseerde inkomensdecielen</i>	<i>% werkende vrouwen met kinderen <3 jaar</i>			<i>socio-professionele categorieën van het gezinshoofd</i>	<i>% werkende vrouwen met kinderen <3 jaar</i>		
	<i>VL</i>	<i>W</i>	<i>België</i>		<i>VL</i>	<i>W</i>	<i>België</i>
1	21.9	8.3	11.6				
2	15.6	12.8	17.0				
3	46.2	15.3	40.4	ongeschoolde arbeider	59.7	30.9	51.0
4	71.3	30.0	43.9	geschoolde arbeider	59.4	24.9	44.3
5	62.3	59.0	70.0	bediende	75.6	71.1	72.2
6	79.7	69.0	73.2	kleine zelfstandige + helper + landbouwer + ondernemingsleider			
7	85.8	92.9	82.6		72.6	66.0	66.9
8	84.0	66.3	74.2	hogere bediende + kader	68.2	89.8	72.0
9	85.8	44.0	85.9	andere	53.9	31.7	38.1
10	(100)	89.7	96.6				
TOTAAL	66.4	45.4	58.0	TOTAAL	66.4	45.4	58.0

¹⁰ Het zich beroepen op collectieve voorzieningen voor de opvang van kinderen jonger 3 jaar hangt sterker samen met de tewerkstellingssituatie van de moeder, dan met de tewerkstellingssituatie van de vader ($R^2 = .10$) of met de tewerkstellingssituatie van beide ouders ($R^2 = .45$).

Bron: CSB, 1992.

De zeer sterke samenhang tussen het gebruik van gesubsidieerde kinderopvang en de arbeidsmarktsituatie van de moeder wordt geïllustreerd door tabel 5. 46% van de tewerkgestelde moeders beroept zich in België op collectieve voorzieningen voor de opvang van hun nog niet-schoolgaande kinderen, daar waar niet-tewerkgestelde moeders slechts in 4% van de gevallen gebruik maken van gesubsidieerde kinderopvang.

Tabel 5. % gebruik van gesubsidieerde kinderopvang door gezinnen met kinderen jonger dan 3 jaar naar tewerkstellingssituatie van de moeder, 1992.

tewerkstellingssituatie moeder	% gebruik gesubsidieerde kinderopvang		
	Vlaanderen	Wallonië	België
- tewerkgesteld	47.8	31.7	46.1
- niet-tewerkgesteld	2.8	1.3	3.8
TOTAAL	32.7	15.1	28.2

Bron: CSB, 1992.

2.1. *Determinanten van de tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar*

Omdat het gebruik van collectieve voorzieningen voor opvang van kinderen jonger dan drie jaar sterk bepaald wordt door de tewerkstellingssituatie van de moeder, zal hieronder worden onderzocht welke factoren haar arbeidsmarktdeelneming beïnvloeden.

Uit tabel 6¹¹ blijkt vooreerst dat de arbeidsmarktparticipatie van jonge vrouwen quasi veralgemeend is: meer dan 90% van de vrouwen zonder kinderen tussen 26 en 35 jaar¹² is tewerkgesteld of ooit tewerkgesteld geweest. Wanneer er jonge, nog niet schoolgaande kinderen in het gezin aanwezig zijn, kunnen echter opvallende verschilpunten worden vastgesteld, voornamelijk m.b.t. de aard van de vrouwelijke arbeidsparticipatie.

Ten eerste kan worden opgemerkt dat vrouwen met kinderen jonger dan drie jaar minder voltijds werken vergeleken met gehuwde of samenwonende vrouwen zonder kinderen in dezelfde leeftijdsgroep: 67% van alle vrouwen zonder kinderen tussen 26 en 35 jaar is voltijds tewerkgesteld, tegenover 36% van alle vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar. Deze laatste kenmerken zich zowel door een grotere deeltijdse tewerkstelling (23% vs. 12%) als door het feit dat zij in grotere getale niet meer tewerkgesteld zijn (26% vs. 8%). Dit betekent echter niet dat zij definitief een punt zouden hebben gezet achter hun professionele carrière. Onderzoek vanuit longitudinaal perspectief leert immers dat de beroepsloopbanen van vrouwen, en vooral deze van vrouwen met kinderlast, sterk discontinu verlopen: perioden van

¹¹ De overeenkomstige tabellen voor Vlaanderen en Wallonië bevinden zich in bijlage.

¹² Deze leeftijdsgroep werd gekozen als referentiegroep omdat 79% van alle vrouwen met kinderen jonger dan drie jaar zich in deze leeftijdscategorie bevinden.

non-activiteit en activiteit wisselen mekaar af (Cantillon, Vanherck, Andries, Marx, 1994: 28).

Tabel 6. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar vergeleken met de tewerkstellingssituatie van gehuwde of samenwonende vrouwen zonder kinderen in dezelfde leeftijdsgroep, België, 1992.

	TEWERKGESTELD			NIET TEWERKGESTELD		missing
	<i>voltijds</i>	<i>vroeger voltijds nu deeltijds</i>	<i>steeds deeltijds</i>	<i>vroeger tewerk- gesteld</i>	<i>nooit tewerk- gesteld</i>	
moeder met kind - 3 jaar	35.6	16.7	5.9	25.7	11.8	4.5
gehuwde of samenwonende vrouw, 26-35 jaar, geen kinderen	66.9	10.5	2.0	7.9	5.0	7.7

Bron: CSB, 1992.

M.a.w. daar waar vroeger het conflict tussen buitenshuis werken en de zorg voor één of (meestal) meerdere kinderen werd beslecht in het voordeel van het definitief opgeven van de professionele carrière, moet men vandaag vaststellen dat vrouwen met jonge, nog niet schoolgaande kinderen pogen hun beroepsloopbaan aan te passen aan hun gezinsleven. De wijze waarop zij de opvoeding van de kinderen verzoenen met hun rol als tweede inkomens-trekker binnen het huishouden, hangt sterk samen met kenmerken als het onderwijsniveau van de moeder, het kinderaantal, het uitgeoefende beroep en het niveau van het overig gezins-inkomen.

Tabel 7 illustreert duidelijk een sterk positief verband tussen het onderwijsniveau van de moeder en haar tewerkstellingssituatie¹³ 83% van de vrouwen die hoger onderwijs genoten en zeer jonge kinderen heeft, is tewerkgesteld. Dit percentage bedraagt slechts 55% voor vrouwen met een hoogst behaald diploma van hoger middelbaar onderwijs. Vrouwen die enkel lager of lager middelbaar onderwijs hebben gevolgd, zijn in meerderheid niet tewerkgesteld. Van alle tewerkgestelde vrouwen met kinderen jonger dan 3 werkt 61% voltijds. Wanneer het universitair geschoolde vrouwen betreft is 83% voltijds tewerkgesteld, daar waar laaggeschoolde vrouwen slechts voor 48% voltijds werken. In de groep van deeltijds tewerkgestelde vrouwen, vallen de laaggeschoolden op door het feit dat zij in 70% van de gevallen steeds deeltijds werkten, terwijl de meerderheid van de overige deeltijds tewerkgestelde vrouwen voorheen voltijds werkte. Hetzelfde geldt voor de groep van de niet-tewerkgestelde vrouwen, waar laaggeschoolden meestal nooit tewerkgesteld geweest zijn, daar waarin de zeer kleine groep van niet-werkende hogeschoolden, bijna iedereen ooit gewerkt heeft.

Het vastgestelde positieve verband tussen opleidingsniveau en de tewerkstellingssituatie van vrouwen met zeer jonge kinderen manifesteert zich sterker en Wallonië dan in Vlaanderen (zie tabellen 7a en 7b in bijlage).

¹³ De overeenkomstige tabellen voor Vlaanderen en Wallonië worden in bijlage gegeven.

Tabel 7. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar, naar onderwijsniveau van de vrouw, België, 1992.

Onderwijsniveau tewerkstellingssituatie	lager + lager middelbaar onderwijs	hoger middelbaar onderwijs	hoger onderwijs buiten de universiteit	universitair onderwijs
- voltijds	18.1	35.7	47.9	70.0
- vroeger voltijds, nu deeltijds	6.2	17.2	29.7	13.4
- steeds deeltijds	13.1	2.4	5.2	0.0
- totaal tewerkgesteld	37.40	55.30	82.80	83.40
- vroeger tewerkgesteld, nu niet tewerkgesteld	40.7	27.9	16.8	12.3
- nooit tewerkgesteld	22.0	16.8	0.5	4.3
- totaal niet tewerkgesteld	62.70	44.70	17.30	16.60
TOTAAL	100	100	100	100

Bron: CSB, 1992.

Naast en onafhankelijk van het onderwijsniveau is ook het aantal afhankelijke kinderen in het gezin sterk bepalend voor de tewerkstellingssituatie van moeders met zeer jonge kinderen (zie tabel 8). Hoe groter het aantal afhankelijke kinderen, des te minder vrouwen tewerkgesteld zijn: 73% van de vrouwen met drie of meer kinderen ten laste is niet tewerkgesteld; daar waar dit percentage resp. 26% en 35% bedraagt voor gezinnen met 1 of 2 kinderen ten laste¹⁴. Tewerkgestelde moeders met kinderen jonger dan drie jaar werken meer deeltijds wanneer hun gezin 2 (52%) of meer (39%) afhankelijke kinderen telt dan wanneer zij slechts 1 kind ten laste (31%) hebben. Tenslotte kan worden vastgesteld dat in de groep van de niet-tewerkgestelden het percentage vrouwen dat nooit tewerkgesteld is geweest toeneemt met het kindertal¹⁵.

Zowel in Vlaanderen als Wallonië kan het negatieve verband tussen kinderaantal en tewerkstellingssituatie van de vrouw worden waargenomen (zie tabellen 8a en 8b in bijlage). Opvallend verschillend voor beide regio's is echter de tewerkstelling van vrouwen in gezinnen met twee jonge kinderen. Daar waarin Vlaanderen meer dan 80% van de vrouwen nog tewerkgesteld is (veelal deeltijds), werkt een meerderheid van de vrouwen met zeer jonge kinderen in Wallonië niet of niet meer.

¹⁴ Hoewel dit negatieve verband zich voordoet onafhankelijk van het onderwijsniveau en de leeftijd van de moeder, is het veel sterker voor lager geschoolde ($R^2 = -.34$) en oudere vrouwen ($R^2 = -.41$) dan voor hoger geschoolden ($R^2 = -.28$) en jongere vrouwen ($R^2 = -.27$).

¹⁵ Deze negatieve relatie doet zich voor onafhankelijk van de leeftijd van de moeder. Doch ze is veel sterker wanneer de moeder ouder is dan 30 ($R^2 = -.29$) dan wanneer de moeder 30 jaar of jonger is ($R^2 = -.15$).

Tabel 8. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar, naar aantal afhankelijke kinderen in het gezin, België, 1992.

<i>aantal afhankelijke kinderen tewerkstellingssituatie</i>	<i>1 kind</i>	<i>2 kinderen</i>	<i>3 of meer kinderen</i>
- voltijds	51.0	31.5	16.8
- vroeger voltijds, nu deeltijds	15.0	26.5	9.2
- steeds deeltijds	7.8	7.1	1.3
- totaal tewerkgesteld	73.80	65.10	27.30
- vroeger tewerkgesteld, nu niet tewerkgesteld	20.1	24.1	44.8
- nooit tewerkgesteld	6.1	10.8	27.9
- totaal niet tewerkgesteld	26.20	34.90	72.70
TOTAAL	100	100	100

Bron: CSB, 1992.

Niet alleen het aantal afhankelijke kinderen en het opleidingsniveau van de moeder zijn bepalend voor de tewerkstellingssituatie van vrouwen met zeer jonge kinderen. Ook het uitgeoefende beroep blijkt een sterke invloed te hebben op de keuzes die werkende moeders maken m.b.t. hun tewerkstellingssituatie: arbeiders en bedienden werken met name veel meer deeltijds (resp. 44% en 48%) vergeleken met kleine zelfstandigen (19%) en hogere bedienden en kaderleden (4%). Deze relatie versterkt zich nog naarmate het aantal afhankelijke kinderen in het gezin toeneemt (zie tabel 9)¹⁶.

Tabel 9. Tewerkstellingssituatie van werkende vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar, naar beroep van de vrouw, België, 1992.

<i>beroep moeder tewerkstellingssituatie</i>	<i>arbeider</i>	<i>bediende</i>	<i>hogere bediende + kader + vrij beroep</i>	<i>kleine zelfstandige + landbouwer</i>
voltijds	55.6	52.0	96.0	81.3
naar aantal kinderen in het gezin	1: 61.1 2: 46.2 3: 35.0	1: 64.3 2: 35.8 3: 42.7	1: 91.6 2: 100 3: 100	1: 85.9 2: 72.7 3: 77.9
vroeger voltijds, nu deeltijds	22.8	39.0	4.0	14.0
steeds deeltijds	21.5	9.0	0.0	4.4
TOTAAL tewerkgesteld	100	100	100	100

Bron: CSB, 1992.

Dat ook het niveau van het gezinsinkomen bepalend is voor de aard van tewerkstelling van moeders met jonge kinderen kan worden afgelezen uit tabel 10. Het gemiddelde overige inkomen (gedefinieerd als het totale gezinsinkomen verminderd met het arbeids- of sociale zekerheidsinkomen van de vrouw) is beduidend lager voor gezinnen waar de vrouw voltijds is tewerkgesteld, vergeleken met dit van gezinnen waar de vrouw haar voltijdse job inruilde voor een deeltijdse betrekking, als voor gezinnen waar de vrouw haar beroepswerkzaamheden

¹⁶ Tabellen 9a en 9b in bijlage geven de overeenkomstige cijfers voor Vlaanderen en Wallonië.

geheel onderbrak¹⁷. In gezinnen waar de vrouw nooit tewerkgesteld is geweest of waar zij steeds deeltijds werkte, verschilt het overige gezinsinkomen evenwel niet significant van dit van gezinnen waar de vrouw voltijds tewerkgesteld is.

Wordt het totale gezinsinkomen van de verschillende gezinnen met kinderen jonger dan drie jaar vergeleken, dan valt onmiddellijk het grote verschil op tussen gezinnen waar de vrouw is tewerkgesteld en deze waar de vrouw niet werkt. Vooral gezinnen waar de vrouw nooit tewerkgesteld is geweest realiseren een zeer laag totaal gezinsinkomen. Het inkomen van gezinnen waar de vrouw deeltijds werkt, daarentegen, ligt op een vergelijkbaar niveau als dit van gezinnen waar de vrouw voltijds werkt. Dit moet worden verklaard door het feit dat het gemiddeld gerealiseerde inkomen van gezinnen waar de vrouw deeltijds werkt een gewogen gemiddelde is van het hogere inkomen van gezinnen waar de vrouw voorheen voltijds werkte (zij maken 74% uit van de totale groep gezinnen met een deeltijds werkende vrouw) en het lagere inkomen van gezinnen waar de vrouw steeds deeltijds tewerkgesteld is geweest. Gezinnen waar de vrouw voorheen voltijds werkte danken hun hogere inkomen niet alleen aan het hoge overige gezinsinkomen (20% hoger in vergelijking met dit van gezinnen waar de vrouw voortdurend deeltijds tewerkgesteld is), maar eveneens aan het hogere totale (zowel arbeids- als sociale zekerheids-) inkomen van de vrouw.

Tabel 10. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar naar hoogte van het gezinsinkomen, België, 1992.

	<i>voltijds</i>	<i>TEWERKGESTELD</i>			<i>NIET TEWERKGESTELD</i>		
		<i>deeltijds</i>	<i>vroeger voltijds nu deeltijds</i>	<i>steeds deeltijds</i>	<i>niet tewerkgesteld</i>	<i>vroeger tewerkgesteld</i>	<i>nooit tewerkgesteld</i>
- gemid. overig inkomen	48.444	59.624	62.429	51.696	55.442	58.166	49.576
- gemid. arbeidsinkomen van de vrouw	38.002	25.608	26.437	23.266	-	-	-
- gemiddeld totaal inkomen van de vrouw	39.483	27.815	28.956	24.587	9.423	11.428	5.105
- gemiddeld totaal gezinsinkomen	87.927	87.493	91.386	76.284	64.866	69.594	54.682

Bron: CSB, 1992.

Op basis van tabel 11 waarin een overzicht wordt gegeven van de belangrijkste determinanten van de tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar, kunnen naargelang de wijze waarop vrouwen trachten de opvoeding van hun jonge kinderen te verzoenen met hun positie op de arbeidsmarkt verschillende profielen worden opgemaakt.

Een eerste, weliswaar zeer kleine¹⁸, groep die kan worden onderscheiden is deze van laaggeschoolde vrouwen die voor meerdere kinderen kiezen en nooit toegetreden zijn tot de

¹⁷ Deze vaststelling blijft gelden wanneer de leeftijd van de vrouw constant wordt gehouden, waardoor men zou kunnen stellen dat vrouwen met kinderen jonger dan drie jaar enkel besluiten hun arbeidstijd te beperken of hun loopbaan te onderbreken wanneer het niveau van het totale gezinsinkomen dit toelaat.

¹⁸ In Wallonië vertegenwoordigt deze groep evenwel 16% van alle gezinnen met kinderen, jonger dan drie jaar, waaronder voornamelijk eenoudergezinnen.

arbeidsmarkt. Zij worden wel eens "het laatste bastion van 'echte' thuiswerkende vrouwen" genoemd (Cantillon, 1990: 149). Kenmerkend voor deze gezinnen is hun groot kindertal, de relatief jonge leeftijd van de moeder bij de geboorte van het eerste kind en haar lage scholingsgraad. Voor deze laaggeschoolde vrouwen met grote kinderlast wegen de baten van een betaalde baan niet op tegen de lasten van de cumulatie van gezinstaken en buitenshuisarbeid. Door het feit dat de meeste van deze vrouwen geen eigen inkomsten hebben, realiseren deze gezinnen een relatief laag totaal gezinsinkomen. Indien dit bovendien wordt gecorrigeerd voor de gezinsgrootte (lees: gestandaardiseerd), wordt duidelijk dat de overgrote meerderheid van deze gezinnen zich in een situatie van bestaansonzekerheid bevindt.

Tabel 11. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar naar een aantal individuele en gezinskenmerken, België, 1992.

	TEWERKGESTELD				NIET TEWERKGESTELD		
	<i>voltijds</i>	<i>totaal deeltijds</i>	<i>vroeger voltijds nu deeltijds</i>	<i>steeds deeltijds</i>	<i>totaal niet-tewerkgesteld</i>	<i>vroeger tewerkgesteld</i>	<i>nooit tewerkgesteld</i>
- gem.leeftijd moeder	28.8	29.2	30.1	26.7	29.4	30.3	27.5
- gemiddeld kindertal	1.49	1.69	1.75	1.55	2.4	2.22	2.67
- gem. leeftijd oudste kind	2.83	3.51	3.69	3.02	5.9	5.86	5.89
- % (vroeger) tewerkgesteld als arbeidster	19.7	24.9	17.3	46.3	-	41.0	-
- % (vroeger) tewerkgesteld als hoger bediende	19.5	1.35	1.83	0.0	-	2.9	-
- % vrouwen met hoogste diploma SO	44.4	50.5	42.0	74.8	83.0	67.9	93.8
- % vrouwen met diploma HOBU of UHO	54.6	49.5	58.0	25.2	16.9	22.7	4.2
- gem. overig inkomen	48.444	59.624	62.429	51.636	55.442	58.166	49.576
- gem. arbeidsinkomen vrouw	38.002	25.608	26.437	23.266	-	-	-
- gem. totaal inkomen vrouw	39.483	27.815	28.956	24.587	9.423	11.428	5.105
- gem.totaal gezinsinkomen	87.927	87.439	91.386	76.284	64.866	69.594	54.682
- gem.gestandaardiseerd gezinsinkomen	66.065	63.554	65.945	56.796	43.704	47.767	34.953
- % bestaansonzeker (CSB-lijn)	3.9	3.6	3.2	4.6	33.1	20.8	59.6

Bron: CSB, 1992.

Het conflict tussen buitenshuis werken en de opvoeding van zeer jonge kinderen wordt echter door de overgrote meerderheid van vrouwen niet langer beslecht in het nadeel van de arbeidsmarktparticipatie; eerder wordt getracht de beroepsloopbaan aan te passen aan het gezinsleven.

Een tweede groep, huishoudens met een gelijkaardig socio-economisch profiel als de hierboven beschreven eenverdienersgezinnen, is deze waar de vrouw gedurende haar ganse professionele carrière steeds deeltijds werkte. Betaald werk buitenshuis en gezinstaken worden hier verzoend door zowel de arbeidstijd van de vrouw als het kinderaantal te

beperken. Ondanks de relatief lage arbeidsinkomsten van de vrouw, die nauwelijks worden aangevuld met werkloosheidsuitkeringen, bereiken deze gezinnen doorgaans wel de bestaanszekerheidsgrens. Zonder dit tweede gezinsinkomen zouden deze gezinnen echter in even grote getale bestaansonzeker zijn als de gezinnen waarin de vrouw niet beroepsactief is.

Typerend voor een volgende groep, gezinnen met zeer jonge kinderen en een voltijds werkende moeder, is de hogere scholingsgraad van de vrouw en haar veelvuldige tewerkstelling als hoger bediende of kaderlid. Vrouwen uit deze gezinnen zijn sterk carrièregericht. De baten (loonniveau en beroepssatisfactie) van voltijdse tewerkstelling wegen duidelijk op tegenover de lasten van de cumulatie van voltijdse tewerkstelling met de zorg voor kinderen. Toch lijken de meeste gezinnen in deze categorie eerder geneigd hun kinderaantal te beperken: gezinnen met voltijds tewerkgestelde vrouwen kennen, onafhankelijk van de leeftijd en het opleidingsniveau van de vrouw, gemiddeld het kleinste kinderaantal van alle gezinnen met kinderen jonger dan 3 jaar. Dankzij de voltijdse tewerkstelling van de vrouw realiseren deze gezinnen een hoog totaal gezinsinkomen.

Voor vrouwen die na een periode van (voltijdse) tewerkstelling beslissen deeltijds te werken of hun beroepswerkzaamheden volledig te onderbreken is de investering in hun gezin prioritair aan hun professionele carrière. Kenmerkend voor deze en de vorige groep is het relatief hoog gemiddeld overig gezinsinkomen. Vooral voor gezinnen waar de vrouw de beslissing neemt om deeltijds te gaan werken is de rooskleurige financiële situatie frappant. Ondanks het hoge opleidingsniveau van de vrouw, is zij slechts zelden tewerkgesteld in een zgn. prestigieus beroep (hogere bediende, kaderlid, vrij beroep); 75% onder hen werkt als bediende. In tegenstelling tot gezinnen met een voltijds werkende moeder, kiezen deze huishoudens veeleer voor een groter kindertal. Gezien hun opleidingsniveau zijn de baten van buitenshuis werk voor vrouwen uit deze gezinnen groot genoeg om zich, bij groot kindertal, niet volledig terug te trekken uit de arbeidsmarkt. Dit in tegenstelling tot een vijfde groep van gezinnen met zeer jonge kinderen, waar de moeder wel beslist haar beroepswerkzaamheden te onderbreken om zich volledig te kunnen wijden aan de opvoeding van haar kinderen. In acht genomen dat 66% van deze huishoudens 2 of meer kinderen ten laste heeft (en 38% zelfs 3 of meer), wegen de baten (laag opleidingsniveau, vroegere tewerkstelling voornamelijk als arbeidster) van een professionele carrière duidelijk niet op tegenover de lasten ervan. Dankzij de voormalige tewerkstelling van de vrouw kan 70% van deze gezinnen zijn inkomen aanvullen met een sociale zekerheidsuitkering (in 90% van de gevallen betreft het hier een werkloosheidsuitkering). Desondanks blijft een groot gedeelte van deze gezinnen bestaansonzeker. Het betreft hier echter voornamelijk eenoudergezinnen met een sociale zekerheidsuitkering.

2.2. Besluit: de tewerkstelling van de moeder: een noodzakelijke, maar geen voldoende verklarende variabele

Hierboven zagen we dat vrouwen met kinderen jonger dan drie jaar die niet (meer) tewerkgesteld zijn, slechts zelden beroep doen op betaalde kinderopvang (zie tabel 5). Omdat de lasten van buitenshuis werk voor hen veel zwaarder doorwegen dan de baten, prefereren zij

zelf de opvoeding van hun kinderen te verzorgen. Vermits deze gezinnen eveneens een zwakke positie innemen op de inkomens- en maatschappelijke ladder (zie tabel 4), veronderstelden we dat het vastgestelde matteüs-effect in de sector van de gesubsidieerde kinderopvang volledig verklaard zou kunnen worden door deze sociaal ongelijke arbeidsmarktpositie van vrouwen.

Tabel 12 toont echter aan dat, wanneer enkel wordt gekeken naar het gebruik van betaalde kinderopvang door tewerkgestelde moeders met kinderen jonger dan drie jaar, het sociaal ongelijke gebruik weliswaar verminderd, maar in het geheel niet verdwenen is.

Voorals in Vlaanderen blijven de hogere inkomens¹⁹ en socio-professionele categorieën zich, in tegenstelling tot de lagere groepen, kenmerken door hoge participatie. In Wallonië daarentegen kan het vastgestelde matteüs-effect praktisch geheel worden verklaard vanuit de sociaal ongelijke tewerkstellingssituatie van de moeder.

Tabel 12. % gebruik van gesubsidieerde kinderopvang door gezinnen met kinderen jonger dan 3 jaar waar de moeder tewerkgesteld is, naar gestandaardiseerde secundaire inkomensquintielen en socio-professionele categorieën, 1992.

<i>secundaire gestandaardiseerde inkomensquintielen</i>	<i>% deelname gesubsidieerde kinderopvang</i>			<i>% verdeling gezinnen met -3 jarige kinderen</i>			<i>socio-professionele categorie gezin</i>	<i>% deelname gesubsidieerde kinderopvang</i>			<i>% verdeling gezinnen met -3 jarige kinderen</i>		
	<i>VL</i>	<i>W</i>	<i>België</i>	<i>V</i>	<i>W</i>	<i>België</i>		<i>V</i>	<i>W</i>	<i>België</i>	<i>V</i>	<i>W</i>	<i>België</i>
1	84.3	(26.2)*	56.0	4.7	6.2	5.3	OA	23.6	28.9	38.5	12.2	9.5	13.3
2	28.6	0.0	32.3	20.6	8.6	13.6	GA	33.8	27.8	32.4	23.0	15.5	19.9
3	31.7	34.2	37.2	23.9	32.9	28.9	B	52.1	42.2	50.4	29.2	37.5	31.9
4	57.3	39.3	52.8	33.0	41.4	33.3	KZ+L+OL+H	44.7	0.0	39.6	13.0	17.1	11.7
5	56.4	23.7	55.0	17.8	10.9	18.9	HB+K+VB	80.3	24.7	65.6	17.1	7.6	20.2
							Andere	42.8	36.2	30.2	5.4	12.8	3.0
TOTAAL	47.8	31.7	46.1	100	100	100	TOTAAL	47.8	31.7	46.4	100	100	100

* De cijfers tussen haakjes hebben betrekking op 5 gevallen of minder.

Bron: CSB, 1992.

3. Determinanten van de ongelijke deelname aan gesubsidieerde kinderopvang door gezinnen met kinderen jonger dan 3 jaar waar de moeder tewerkgesteld is

3.0. Inleiding

¹⁹ Omdat de populatie van gezinnen met kinderen jonger dan drie jaar in wat volgt wordt beperkt tot gezinnen met een tewerkgestelde moeder, wordt de onderzoekspopulatie te klein om de huishoudens nog zinvol te kunnen verdelen over 10 decielen. Daarom zal voortaan worden gewerkt met inkomensquintielen, waarbij -analoog aan de decielenverdeling- de gezinnen worden gerangschikt volgens de hoogte van hun totaal gezinsinkomen en daarna onderverdeeld in vijf groepen van telkens 20% (M.a.w. inkomensquintiel 1 bevat de 20% armste gezinnen, inkomensquintiel 5 de 20% rijkste).

Omdat het matteüs-effect in de sector van de gesubsidieerde kinderopvang blijft bestaan in de groep van gezinnen met een tewerkgestelde vrouw, zal hieronder worden onderzocht welke mogelijke andere variabelen de sociaal ongelijke opname van deze collectieve voorzieningen mede verklaren.

Achtereenvolgens zullen worden besproken: het gezinstype, het onderwijsniveau van de ouders, het kinderaantal en de kostprijs.

3.1. Gezinstype

Hoewel eenoudergezinnen nauwelijks 5% uitmaken van het totaal aantal gezinnen met kinderen jonger dan drie jaar, vertegenwoordigen zij meer dan 7% in de populatie van gezinnen die zich voor de opvoeding van hun jonge kinderen beroepen op gesubsidieerde kinderopvang (zie tabel 13). Dit moet vermoedelijk gedeeltelijk worden verklaard vanuit de voor hen geringere beschikbaarheid van informele kinderopvang. Bij eenoudergezinnen is de familiekring immers noodzakelijk kleiner.

Tabel 13. Het gebruik van gesubsidieerde kinderopvang door gezinnen met kinderen jonger dan drie jaar en een tewerkgestelde moeder naar gezinstype, België, 1992.

<i>gezinstype</i>	<i>% gebruik gesubsidieerde kinderopvang</i>	<i>% verdeling gezinnen met -3 jarige kinderen</i>
- eenoudergezin	68.5	4.9
- koppel	44.9	95.1
TOTAAL	46.1	100

Bron: CSB, 1992.

Omdat eenoudergezinnen bijna uitsluitend te situeren zijn in de lagere inkomensgroepen²⁰, verklaart de differentiële participatie van beide gezinstypes het vastgestelde matteüs-effect niet. In tegendeel: wanneer enkel wordt gekeken naar de deelname van koppels (tabel 14) versterkt de ongelijke participatie zich nog: hoe hoger het quintielnummer, des te meer koppels met werkende moeders zich beroepen op gesubsidieerde opvang voor de opvoeding van hun nog niet-schoolgaande kinderen.

²⁰ In Vlaanderen behoort 85% van de tewerkgestelde alleenstaande ouders met kinderen jonger dan 3 jaar tot de twee laagste gestandaardiseerde inkomensquintielen, in Wallonië 100%. Opgemerkt dient te worden dat in Wallonië 93% van de alleenstaande ouders met jonge kinderen niet tewerkgesteld is. In Vlaanderen bedraagt dit percentage 32.

Tabel 14. % gebruik van gesubsidieerde kinderopvang door koppels (vrouw is tewerkgesteld) met kinderen jonger dan 3 jaar, naar gestandaardiseerde secundaire inkomensquintielen, 1992.

secundaire gestandaardiseerde inkomensquintielen	% deelname gesubsidieerde kinderopvang			% verdeling gezinnen met -3 jarige kinderen			socio-professionele categorie gezin	% deelname gesubsidieerde kinderopvang			% verdeling gezinnen met -3 jarige kinderen		
	VL	W	België	VL	W	België		VL	W	België	V	W	België
1	(35.6)	(26.2)	43.7	1.2	6.3	2.6	OA	21.1	(36.3)	40.8	10.9	7.7	11.4
2	28.2	(0.0)	29.6	19.6	6.8	12.8	GA	33.8	27.8	32.4	24.7	15.8	19.9
3	37.7	34.2	37.2	25.7	33.5	30.4	B	48.2	42.2	48.1	29.0	38.2	30.4
4	55.8	39.3	51.9	34.3	42.2	34.3	KZ+L+OL+H	39.0	0.0	35.1	12.2	7.8	10.6
5	56.4	23.7	55.0	19.1	11.2	19.9	HB+K+VB	79.0	24.7	64.3	17.3	17.4	19.6
							Andere	42.8	36.2	36.0	5.9	13.1	8.5
TOTAAL	45.6	32.4	45.0	100	100	100	TOTAAL	45.6	32.4	45.0	100	100	100

Bron: CSB, 1992.

3.2. Onderwijsniveau van de ouders

Hoogopgeleide ouders beroepen zich meer op gesubsidieerde kinderopvang dan laagopgeleide²¹ (tabel 15). Omdat zij zich bovendien situeren in de hogere inkomens- en socio-professionele categorieën²², zou men kunnen veronderstellen dat de sterke participatie van de hogere sociale klassen aan gesubsidieerde kinderopvangvoorzieningen grotendeels kan worden verklaard vanuit hun eigen, specifieke cultuur- en waardenpatroon. Kinderopvang krijgt naast een sociale doelstelling (beide ouders in staat stellen te werken) immers meer en meer een opvoedkundige doelstelling: de problematiek van één-kind-gezinnen en wegsmeltende familie- en burennetwerken, maken het belangrijk dat kinderen kunnen opgroeien in een omgeving die specifiek voor hen ontwikkeld is. Hoogopgeleiden zouden meer aandacht schenken aan deze pedagogische waarden en hierdoor hun kinderen veeleer toevertrouwen aan gespecialiseerde voorzieningen, daar waar lager opgeleiden de opvoeding van hun kinderen liever toevertrouwen aan grootouders of familieleden.

²¹ Vooral het onderwijsniveau van de vader, vergeleken met dit van de moeder, correleert (R^2 bedraagt resp. .23 en .14) zeer sterk met het al of niet gebruik van gesubsidieerde kinderopvang.

²² 74% van de gezinnen waarin beide ouders hoger onderwijs voltooiden, behoort tot de twee hoogste gestandaardiseerde inkomensquintielen (1.2% behoort tot de arbeidersklasse). Gezinnen waar beide ouders hooguit een diploma van hoger secundair onderwijs behaalden, situeren zich voor 38% in de twee hoogste inkomensquintielen (63.5% behoort tot de arbeidersklasse).

Tabel 15. % gebruik van gesubsidieerde kinderopvang door koppels (vrouw is tewerkgesteld) met kinderen jonger dan 3 jaar, naar opleidingsniveau van de ouders, België, 1992.

opleidingsniveau ouders (hoogst behaalde diploma)	% deelname gesubsidieerde kinderopvang			% verdeling gezinnen		
	Vlaanderen	Wallonië	België	Vlaanderen	Wallonië	België
vader: H.S.O.	31.8	21.4	28.0	37.4	41.2	35.9
moeder: H.S.O.	46.4	26.0	50.4	16.8	22.4	21.1
vader: H.S.O.	65.6	42.0	61.1	11.1	8.7	9.9
moeder: H.O.	53.7	50.9	55.4	34.7	27.6	33.1
vader: H.O.						
moeder: H.O.						
TOTAAL	45.6	32.4	45.0	100	100	100

Bron: CSB, 1992.

H.S.O.: Hoger Secundair Onderwijs of lager opleidingsniveau

H.O.: hoger onderwijs (universitair + niet-universitair)

Uit tabel 16 blijkt dat het opleidingsniveau in Vlaanderen geen voldoende verklaring biedt voor het vastgestelde matteüs-effect in de sector van de gesubsidieerde kinderopvang. Het effect van sociale klasse en de hoogte van het gezinsinkomen blijft hier immers spelen, hoewel meer uitgesproken voor de lager opgeleiden, dan voor de hoger opgeleiden.

Tabel 16. % gebruik van gesubsidieerde kinderopvang door koppels (vrouw is tewerkgesteld) met kinderen jonger dan 3 jaar, naar opleidingsniveau van de ouders, sociale categorieën en gestandaardiseerde inkomensquintielen, België, 1992.

gestandaardiseerde inkomens- quintielen	% gebruik gesubsidieerde kinderopvang						socio-profes- sionele categorieën	% gebruik gesubsidieerde kinderopvang					
	beide ouders hoogstens H.S.O.			beide ouders H.O.				beide ouders hoogstens H.S.O.			beide ouders H.O.		
	V	W	B	V	W	B		V	W	B	V	W	B
1	(0.0)	(34.5)	26.2	-	-	-	OA	18.6	(44.8)	24.7	-	-	-
2	30.1	(0.0)	13.6	-	-	-	GA	31.9	34.7	32.7	(0.0)	(0.0)	(0.0)
3	27.7	23.4	33.2	59.6	43.6	47.6	B	61.8	15.1	41.5	42.5	67.0	49.0
4	41.7	29.9	39.4	50.5	65.3	57.9	KZ+L+OL+H	0.0	(0.0)	(0.0)	40.6	(0.0)	39.3
5	28.3	(0.0)	16.0	59.0	42.1	58.4	HB+K+VB	-	(0.0)	(0.0)	80.0	39.2	68.7
TOTAAL	31.8	21.4	28.0	53.7	50.9	55.4	TOTAAL	31.8	21.4	28.0	53.7	50.9	55.4

Bron: CSB, 1992.

3.3. Kinderaantal

Hierboven zagen we dat het aantal afhankelijke kinderen in het gezin sterk bepalend is voor de tewerkstellings situatie van moeders met zeer jonge kinderen: hoe groter het kindertal, des te minder vrouwen tewerkgesteld zijn. Daar waar moeders met 1 kind jonger dan drie jaar nog in even grote getale tewerkgesteld zijn als vrouwen zonder kinderen in dezelfde leeftijdsgroep, is dit in veel mindere mate het geval wanneer er twee, maar vooral wanneer er drie of meer kinderen in het gezin aanwezig zijn (zie tabellen 6 en 8). De opvoeding van meerdere kinderen verhoogt immers de kans dat het schaduwloon (d.i. wat kan worden verdiend door thuis voor de kinderen te zorgen) van de vrouw (de tijdskosten van kinderen komen immers nog steeds vooral voor haar rekening) hoger is dan haar (potentieel) loonniveau op de arbeidsmarkt.

Wanneer afweging wordt gemaakt tussen lasten en baten van buitenshuis werk, spelen bij gezinnen met nog niet-schoolgaande kinderen specifieke problemen. Aan de lastenzijde situeren zich de zeer hoge verzorgingslasten (permanente opvang; indien beroep moet worden gedaan op gesubsidieerde kinderopvang: financiële kosten en de nodige organisatorische souplesse bij ziekte van kinderen of bij opvang van meerdere kinderen). Aan de batenzijde bevinden zich het loonniveau²³ en de beroepssatisfactie.

Uit tabel 17 blijkt dat het gebruik van gesubsidieerde kinderopvang door één-kind-gezinnen nauwelijks (in Wallonië geheel niet) inkomens- en klasse gebonden is. Wanneer het gezin daarentegen twee kinderen²⁴ ten laste heeft, blijkt de participatie zeer sterk inkomens- en klasse bepaald. Vanaf dit ogenblik wegen de lasten (hoge organisatorische en financiële kostprijs) klaarblijkelijk te zwaar voor de lagere inkomensgroepen en socio-professionele categorieën. Hier wordt, in de weinige gezinnen waar de vrouw (nog) tewerkgesteld is, de opvoeding van de nog niet schoolgaande kinderen in de meerderheid van de gevallen toevertrouwd aan familieleden of vrienden.

M.a.w. het kinderaantal verklaart ten dele het hierboven vastgestelde matteüs-effect in de sector van de gesubsidieerde kinderopvang. Hieronder zal verder worden toegelicht op welke wijze de kosten, eigen aan deze sector, zwaar wegen voor de lagere sociale categorieën met meerdere kinderen.

²³ Omdat in deze leeftijdsfase voor de meeste huishoudens gezinsuitbreiding samengaat met de verwerving van duurzame consumptiegoederen, is een tweede gezinsinkomen (m.n. dit van de vrouw) niet enkel gewenst, maar vaak noodzakelijk (zie hiervoor tabel 11 waaruit blijkt dat huishoudens met een niet (meer) tewerkgestelde moeder een aanzienlijk groter bestaanonzekerheidsrisico kennen, vergeleken met gezinnen waar de vrouw beroepsactief is.

²⁴ Aangezien het absoluut aantal gezinnen met 3 of meerdere kinderen jonger dan drie jaar te klein is, beperken de analyses zich in wat volgt tot gezinnen met 1 of twee kinderen.

Tabel 17. % gebruik van gesubsidieerde kinderopvang door koppels (vrouw is tewerkgesteld) met kinderen jonger dan 3 jaar, naar kindertal, sociale categorieën en gestandaardiseerde inkomensquintielen, België, 1992.

gestandaardiseerde inkomensquintielen	% gebruik gesubsidieerde kinderopvang naar kindertal						socio-professionele categorieën	% gebruik gesubsidieerde kinderopvang naar kindertal					
	1 K			2 K				1 K			2 K		
	V	W	B	V	W	B		V	W	B	V	W	B
1	(35.6)	(50.0)	(43.7)	-	(0.0)	(0.0)	OA	13.9	(47.4)	44.5	26.2	(0.0)	20.4
2	39.1	-	50.4	20.0	(0.0)	19.3	GA	40.6	43.9	41.4	27.5		20.1
3	27.9	21.6	32.5	41.3	39.2	39.6	B	43.2	26.1	40.6	50.8	59.5	53.6
4	49.3	35.5	45.8	61.9	55.6	57.3	KZ+L+OL+H	31.8	(0.0)	27.6	31.6	(0.0)	47.6
5	52.2	12.8	45.9	86.2	(50.0)	91.6	HB+K+VB	73.5	(0.0)	59.9	84.5	39.2	72.9
TOTAAL	42.2	30.0	42.7	50.9	35.8	50.6	TOTAAL	42.2	10.2	42.7	50.9	35.8	50.6

Bron: CSB, 1992.

3.4. Kostprijs

3.4.1. Organisatorische kost van kinderopvang

Naast de dalende tewerkstellingskans van de vrouw (cfr. infra), geeft ook de analyse van de arbeidstijd, een indicatie voor de moeilijke verzoenbaarheid tussen arbeid en gezin, vooral wanneer er meerdere kinderen zijn.

In de groep van tewerkgestelde vrouwen met zeer jonge kinderen, neemt het percentage deeltijdsen zeer sterk toe met het kindertal. Vooral vrouwen uit lagere inkomensgezinnen werken deeltijds (tabel 18). De baten van buitenhuis werk (beroepssatisfactie, hoog loonniveau) zijn voor hen immers niet zo groot. Aan de lastenzijde kan worden vastgesteld dat, voor gezinnen met twee kinderen, de stap van voltijdse naar deeltijdse arbeid vlugger wordt gezet door vrouwen die zich voor de kinderopvang beroepen op een crèche of een onthaalmoeder dan door vrouwen die de opvang van hun (schoolgaande en nog niet schoolgaande) kinderen toevertrouwen aan familieleden of vrienden (zie tabel 19). Ook het moment waarop beslist wordt deeltijds te werken is verschillend voor beide groepen (zie tabel 20). In gezinnen met twee jonge kinderen, onderbreken de meeste vrouwen hun voltijdse werkzaamheden t.v.v. een deeltijdse betrekking eerder na de geboorte van het jongste kind dan na de geboorte van het oudste kind. Dit is in sterkere mate het geval wanneer het kind wordt opgevangen in het informele circuit van familieleden, dan wanneer het kind wordt toevertrouwd aan een formele kinderopvanginstantie. Hier beslist een groot aantal vrouwen reeds deeltijds te werken na de geboorte van het eerste kind.

Tabel 18. % gezinnen (koppels met ten minste één kind jonger dan drie jaar, vrouw is tewerkgesteld) met deeltijds werkende moeders, naar kindertal en gestandaardiseerde inkomensquintielen, België, 1992.

<i>gestandaardiseerde inkomensquintielen</i>	<i>% deeltijds werkende vrouwen naar kindertal</i>								
	<i>1K</i>			<i>2K</i>			<i>TOT</i>		
	<i>VL</i>	<i>W</i>	<i>B</i>	<i>VL</i>	<i>W</i>	<i>B</i>	<i>VL</i>	<i>W</i>	<i>B</i>
1-3	38.1	23.0	32.0	58.2	52.5	58.7	47.4	43.1	45.3
4-5	24.1	47.1	32.0	51.1	40.0	42.4	35.8	45.3	35.6
TOTAAL	30.6	40.6	32.0	56.1	45.3	50.9	41.4	44.3	39.7

Bron: CSB, 1992.

De redenen hiervoor kunnen misschien worden gezocht in de niet-permanente beschikbaarheid van de formele sector. Omdat de kinderopvangvoorzieningen nauwelijks zijn aangepast aan de flexibele (lees: onregelmatige) arbeidsuren van werknemers, moeten de werktijden in vele gevallen worden afgestemd op de tijdstippen waarop voor- en buitenschoolse opvang worden aangeboden. Op die wijze zijn vrouwen, bij niet (permanente) beschikbaarheid van informele kinderopvang, vaak gedwongen hun arbeidstijd te verkorten.

Ook de opvang van zieke kinderen levert gelijkaardige problemen op. Uit een onderzoek naar het gebruik van kinderopvang dat in 1991 werd uitgevoerd in de provincie Limburg, bleek de opvang van zieke kinderen bij één op vier gezinnen problemen op te leveren (De Boeck, Vints, 1991: 130.).

De hoge organisatorische kosten bij de opvang van twee jonge kinderen spelen zowel voor lagere als hogere inkomensgroepen (tabel 19): vrouwen staken eerder hun voltijdse arbeid t.v.v. een deeltijdse betrekking wanneer zij zich voor de opvang van hun kinderen beroepen op gesubsidieerde kinderopvang. Desalniettemin wegen deze kosten zwaarder voor lagere dan voor hogere inkomens: in de drie eerste inkomensquintielen werken zeven op tien vrouwen deeltijds (voorheen voltijds) wanneer zij gebruik maken van formele kinderopvang; in de twee hoogste is dit het geval in vier op tien gezinnen. Dit verschil moet wellicht worden verklaard door het feit dat vrouwen in lagere inkomensgezinnen vaker werken in beroepen waar flexibele arbeidstijden legio zijn (27% van de tewerkgestelde vrouwen in de 3 laagste inkomensquintielen werkt als arbeidster, vergeleken met 9% in de 2 hoogste quintielen).

Tabel 19. % gezinnen (koppels met ten minste één kind jonger dan drie jaar, vrouw is tewerkgesteld) waar de moeder haar voltijdse baan inruilde voor een deeltijdse betrekking, naar kindertal en gestandaardiseerde inkomensquintielen, België, 1992.

gestandaardiseerde inkomensquintielen	% vroeger voltijds, nu deeltijds tewerkgestelde vrouwen op het totaal aantal ooit voltijds werkende vrouwen naar kindertal en gebruik gesubsidieerde kinderopvang(GKO)											
	1 K						2 K					
	geen GKO			GKO			geen GKO			GKO		
	VL	W	B	VL	W	B	VL	W	B	VL	W	B
1-3	31.6	32.7	31.9	47.2	37.6	32.2	45.9	64.0	53.2	81.1	(54.0)	70.0
4-5	18.4	70.1	38.6	34.0	29.9	23.3	49.3	(0.0)	35.5	57.4	(0.0)	45.5

Bron: CSB, 1992.

Tabel 20. Verdeling van de gezinnen (koppels met twee kinderen waaronder minstens één jonger dan drie jaar, vrouw is tewerkgesteld) waar de moeder haar voltijdse baan inruilde voor een deeltijdse betrekking, naar gebruik gesubsidieerde kinderopvang en tijdstip van arbeidsduurverkorting, België, 1992.

tijdstip arbeidsduurverkorting	geen GKO	GKO	TOTAAL
- voor geboorte oudste kind	39.0	15.0	25.0
- na geboorte oudste kind en voor geboorte jongste kind	5.5	37.4	31.0
- na geboorte jongste kind	55.5	47.6	44.0
TOTAAL	100	100	100

Bron: CSB, 1992.

3.4.2. Financiële kost van kinderopvang

Naast de organisatorische kosten, verbonden aan de sector van gesubsidieerde kinderopvang, kunnen ook de financiële kosten een belangrijke hinderpaal zijn voor deelname.

In de erkende en gesubsidieerde opvangvoorzieningen wordt de ouderbijdrage berekend op basis van het gezinsinkomen²⁵ en de gezinssamenstelling. De som varieert tussen 60 en 583 BEF per kind per dag in de Vlaamse gemeenschap en tussen 68 en 681 BEF per dag in de Franse gemeenschap. Op dit bedrag worden verminderingen toegekend wanneer het gezin meerdere kinderen ten laste heeft of bij de opname van meerdere kinderen uit éénzelfde

²⁵ Bruto-belastbaar gezinsinkomen in de Vlaamse gemeenschap. Netto-gezinsinkomen in de Franse Gemeenschap.

gezin²⁶. Daarnaast is er de mogelijkheid tot fiscale aftrekbaarheid van de kinderopvangkosten²⁷.

De gesubsidieerde voorzieningen pogen m.a.w. de lasten voor kinderopvang te verminderen inz. voor lage inkomensgezinnen. Omdat deze het meeste baat hebben bij gesubsidieerde kinderopvang, zou men kunnen veronderstellen dat zij hiervan het meeste gebruik maken. Hierboven toonden we aan dat vanaf het ogenblik dat gezin meerdere kinderen telt, precies het tegenovergestelde waar is: vooral de hogere inkomensgroepen doen beroep op formele kinderopvang, de lagere inkomens participeren verhoudingsgewijs nauwelijks²⁸. Men kan zich bijgevolg afvragen of de ouderbijdragen voor 2 kinderen niet vooralsnog een te hoge kost vertegenwoordigen voor de lage inkomens.

In tabel 21 worden de ouderbijdragen berekend voor een aantal standaardgezinnen²⁹, die verschillen naar inkomens- en gezinssituatie, kinderaantal en het gebruik van kinderopvang. Wat betreft de inkomens- en gezinstoestand werden drie types onderscheiden:

- een gescheiden vrouw die tewerkgesteld is aan het minimumloon,
- een tweeverdienersgezin waar zowel de man als de vrouw werken aan het minimumloon,
- een tweeverdienersgezin waar beide partners dubbel zoveel verdienen.

Hieruit lezen we af dat de ouderbijdragen stijgen met het inkomen (kolom D en kolom I). Deze stijging verloopt echter niet proportioneel zodat de lagere inkomensgezinnen, in verhouding tot hun netto-inkomen, een grotere financiële inspanning moeten leveren dan de gezinnen met een hoger inkomen (kolom J). Hierbij kan worden opgemerkt dat de

²⁶ *Vlaamse gemeenschap:*

Een gezin met twee kinderen ten laste geniet van een vermindering van 50 BEF per dag op de dagelijkse bijdrage. Een gezin met drie kinderen geniet een vermindering van 120 BEF per dag. Voor elk bijkomend kind ten laste wordt een vermindering van 40 BEF per dag toegekend. Voor gelijktijdige plaatsing van meerdere kinderen wordt de financiële bijdrage voor elk kind verminderd met 100 BEF. Bij halftijdse plaatsing van kinderen beneden de drie jaar worden de ouderbijdragen (evenals de verminderingen) gehalveerd. De bijdrage en het bedrag van de verminderingen voor kinderen van 3 tot 6 jaar (buitenschoolse opvang) wordt vastgesteld in verhouding tot de aanwezigheidsduur van het kind: gedurende minder dan drie uur wordt een derde aangerekend, voor drie tot vijf uur de helft en gedurende meer dan 5 uur een volledige verblijfsdag.

Franse Gemeenschap:

Een gezin met drie kinderen ten laste betaalt slechts 70% van het verschuldigde dagbedrag per kind. Dezelfde vermindering wordt toegekend bij gelijktijdige plaatsing van twee kinderen in opvang. Indien de kinderen niet meer dan vijf uren aanwezig zijn, wordt de financiële bijdrage van de ouders vastgesteld op 60% van het bedrag van de normaal verschuldigde bijdrage.

²⁷ De kosten voor kinderen jonger dan drie jaar zijn, onder bepaalde voorwaarden, aftrekbaar van het totaal belastbaar inkomen. Niet het totale bedrag, maar slechts 80% van de werkelijk betaalde som, met een maximum van 345 BEF per kind per dag mag in rekening worden gebracht.

²⁸ Deze bevinding wordt ondersteund door de resultaten van de enquête 'Inkomen en Ouderbijdrage', verricht door de studiedienst van Kind en Gezin in 1987 (Buysse, 1987: 16). Ook hier werd geconcludeerd dat het cliënteel van de gesubsidieerde voorzieningen veeleer begoed blijkt te zijn: bij één op vier van de opgevangen kinderen lag het gezinsinkomen boven de 1 miljoen BEF (een bedrag waarboven in 1987 de maximumbijdrage van 400 BEF gold).

²⁹ Omdat in onze enquête wel gevraagd werd naar de totale kostprijs voor kinderopvang, maar niet naar het aantal dagen dat beroep wordt gedaan op betaalde kinderopvang, kunnen gezinnen moeilijk onderling vergeleken worden m.b.t. de hoogte van de kinderopvangkosten. Vandaar dat hier wordt gopteerd voor een simulatieanalyse met standaardgezinnen.

inkomensprogressiviteit bij de berekening van de ouderbijdragen sterker speelt in Wallonië dan in Vlaanderen.

Indien men de ouderbijdragen vergelijkt volgens het aantal kinderen in voltijdse opvang, worden in beide regio's aanzienlijke schaalvoordelen toegekend. In Wallonië spelen deze even sterk voor lage als hoge inkomens, terwijl in Vlaanderen de voltijdse opvang van twee kinderen veel voordeliger is voor de lagere inkomens. Dit verschil moet worden toegeschreven aan het feit dat de verminderingen voor gelijktijdige plaatsing van meerdere kinderen in Wallonië proportioneel en in Vlaanderen forfaitair per kind worden toegekend³⁰
³¹.

Tenslotte, wat betreft de bijdragen voor gelijktijdige plaatsing van 2 kinderen, één voltijds en één buitenschools, kan worden opgemerkt dat de totale kostprijs voor kinderopvang slecht marginaal hoger ligt dan wat, bij gelijk inkomen, moet worden betaald voor de voltijdse opvang van 1 kind. Dit is vooral het geval in Vlaanderen (inz. voor de laagste inkomens), waar voor buitenschoolse opvang (indien minder dan drie uren) slechts een derde moet worden betaald van het normale tarief voor voltijdse opvang. In Wallonië daarentegen wordt geen onderscheid gemaakt tussen halftijdse en buitenschoolse opvang en betaalt men 50% van het vastgestelde bedrag indien kinderen 5 uren of minder worden opgevangen.

M.a.w. op de vraag of de ouderbijdragen bij plaatsing van meerdere kinderen niet een te zware financiële inspanning vergen voor de lagere inkomens, moet genuanceerd en voor beide regio's verschillend worden geantwoord. In Vlaanderen brengt de opvang (voltijds of buitenschools) van een tweede kind uit éénzelfde gezin geen extra kosten met zich mee voor de allerlaagste inkomens (eenverdienersgezinnen met een laag inkomen). Voor tweeverdienersgezinnen met bescheiden arbeidsinkomsten betekent de extra kost voor de voltijdse opvang van een tweede kind wel een aanzienlijke inspanning voor de laagste inkomens, vergelijkbaar met (en in verhouding tot het netto besteedbaar inkomen: groter dan) deze van de hoogste inkomens. Wanneer het een gelijktijdige opvang betreft van één kind voltijds en één kind buitenschools dan is er geen sprake van een extra financiële inspanning voor de laagste inkomens.

In Wallonië zijn de verminderingen voor opvang van een tweede kind volledig proportioneel met het inkomen: voor de buitenschoolse opvang van een tweede kind uit éénzelfde kind betaalt men 12% boven op de kost voor de voltijdse opvang van het eerste kind. Indien het tweede kind voltijds wordt opgevangen betaalt men 40% meer. Na fiskale verrekening moet

³⁰ Zie voetnoot 28.

³¹ De toegekende verminderingen bij (plaatsing van) meerdere kinderen worden in Vlaanderen ieder jaar minder interessant omdat zij (evenmin als de inkomensschalen en de overeenkomstige ouderbijdragen, met uitzondering van de hoogste inkomensschaal en de dienovereenkomstige kostprijs), niet worden aangepast aan de index van de consumptieprijzen.

men concluderen dat zowel voor een- als tweeverdienergezinnen de opvang van een tweede kind een rel. Grote financiële inspanning vraagt voor de lage inkomensgezinnen.

Tabel 21. Ouderbijdragen voor gesubsidieerde kinderopvang voor enkele standaardgezinnen (koppels, beide ouders tewerkgesteld als bediende met ten minste één kind jonger dan drie jaar), maandbedragen mei 1992.

<i>inkomenssituatie</i>	<i>kindertal:</i> <i>leeftijd</i> <i>situatie</i> <i>KO</i>	<i>brutoloon</i>	<i>B</i> <i>SZ-bijdragen</i>	<i>C</i> <i>belastingen excl.</i> <i>af trek K(inder)</i> <i>O(pvang)</i>	<i>D</i> <i>prijs KO</i>	<i>E</i> <i>belastingen incl.</i> <i>af trek KO</i>	<i>F</i> <i>kinderbijslag</i>	<i>G</i> <i>netto Y voor KO</i> <i>A-B+F-C</i>	<i>H</i> <i>netto Y</i> <i>na KO</i> <i>A-B-E-D+F</i>	<i>I</i> <i>netto kost KO</i> <i>D-(C-E)</i>	<i>J</i> <i>% netto Y</i> <i>besteed aan KO</i> <i>I/G</i>
1 X minimumloon (gescheiden vrouw)	1 K: 1.5 voltijdse KO*	V W	38.857 38.857	4.690 4.690	3.033 2.800	2.748 2.807	2.076 2.076	32.770 32.770	30.462 30.636	2.308 2.134	7.04 6.51
1 X minimumloon (gescheiden vrouw)	2 K: 1.5 + 3.5 voltijdse + buitenschoolse KO	V W	38.857 38.857	4.690 4.690	2.817 3.136	1.770 1.567	6.609 6.609	38.832 38.832	36.189 36.037	2.643 2.759	6.81 7.10
1 X minimumloon (gescheiden vrouw)	2 K: 1 + 2 2 X voltijdse KO	V W	38.857 38.857	4.690 4.690	2.733 3.933	1.345 1.040	6.609 6.609	39.126 39.126	36.689 35.803	2.428 3.323	6.21 8.49
2 X minimumloon	1 K: 1.5 voltijdse KO	V W	77.714 77.714	9.380 9.380	5.833 5.450	8.097 8.195	2.076 2.076	60.677 60.677	56.480 56.765	4.197 3.912	6.92 6.45
2 X minimumloon	2 K: 1.5 + 3.5 voltijdse + buitenschoolse KO	V W	77.714 77.714	9.380 9.380	5.560 6.104	7.192 6.835	6.609 6.609	66.570 66.570	62.191 62.004	4.379 4.566	6.58 6.86
2 X minimumloon	2 K: 1 + 2 2 X voltijdse KO	V W	77.714 77.714	9.380 9.380	8.333 7.630	6.095 6.275	6.609 6.609	66.864 66.864	60.515 61.879	6.349 5.826	9.50 8.71
2 X (2X minimumloon)	1 K: 1.5 voltijdse KO	V W	155.428 155.428	18.760 18.760	8.617 9.067	37.817 37.817	2.076 2.076	98.404 98.404	92.310 91.860	6.094 6.544	6.19 6.65
2 X (2X minimumloon)	2 K: 1.5 + 3.5 voltijdse + buitenschoolse KO	V W	155.428 155.428	18.760 18.760	9.272 10.154	36.549 36.781	6.609 6.609	104.296 104.296	97.465 96.342	6.840 7.954	6.56 7.63
2 X (2X minimumloon)	2 K: 1 + 2 2 X voltijdse KO	V W	155.428 155.428	18.760 18.760	13.900 12.694	33.871 34.336	6.609 6.609	104.591 104.591	95.506 96.247	9.085 8.344	8.69 7.98

* Veronderstelling:
 voltijdse opvang: 9 uur per dag gedurende 200 dagen
 buitenschoolse opvang: 2 uur per dag gedurende 200 dagen

Bron: eigen berekeningen.

Deze (theoretische) bevindingen, gemaakt op grond van een simulatieanalyse met standaardgezinnen, moeten echter (empirisch) worden getoetst. Pas dan kan worden vastgesteld of de zware financiële lasten van gelijktijdige voltijdse plaatsing van meerdere kinderen inderdaad té zwaar zijn voor lage inkomensgezinnen. Hiervoor schiet de enquête echter tekort. Er werd met name niet gevraagd voor hoeveel kinderen beroep wordt gedaan op betaalde kinderopvang. Men zou echter kunnen veronderstellen dat er geen sprake is van gelijktijdige plaatsing van kinderen in voltijdse kinderopvang voor gezinnen met meerdere kinderen, waarvan er slechts één jonger dan drie jaar is³². In de groep van tweeverdienersgezinnen in deze situatie blijven de lage inkomensgezinnen³³ echter in zeer minieme mate participeren (zie tabel 22), daar waar de hoogte van de ouderbijdragen, zeker voor wat Vlaanderen betreft, geen extra drempel zou mogen vormen.

Tabel 22. % gebruik van gesubsidieerde kinderopvang door koppels (vrouw is tewerkgesteld) met 2 kinderen, waarvan 1 kind jonger dan 3 jaar, naar gestandaardiseerde inkomensquintielen en kindertal, 1992.

<i>gestandaardiseerde inkomensquintielen</i>	<i>% gebruik van gesubsidieerde kinderopvang</i>		
	<i>Vlaanderen</i>	<i>Wallonië</i>	<i>België</i>
1	-	(0.0)	(0.0)
2	22.5	(0.0)	15.1
3	30.7	24.1	27.3
4	69.2	(37.9)	64.9
5	86.2	(100)	91.6
TOTAAL	55.3	25.6	52.2

Bron: CSB, 1992.

Verder onderzoek zou moeten uitwijzen of de geringe deelname van de lage inkomensgezinnen kan worden toegeschreven aan het gebrek aan informatie betreffende de hoogte van de ouderbijdragen bij aanwezigheid van meerdere kinderen (in opvang). Indien dit niet het geval zou zijn, moet men zich afvragen of naast de organisatorische kosten, verbonden aan de sector van de gesubsidieerde kinderopvang, de financiële inspanning voor de opvang van een tweede kind, in vergelijking met een eerste, niet voorsnog te zwaar is, rekening houdend met de gestegen directe kosten voor de voeding, kleding en huisvesting van de kinderen.

Een indicatie hiervoor vinden we in tabel 23, waar het spaargedrag van de gezinnen met kinderen jonger dan drie jaar wordt ontleed naar kindertal, inkomenskwintiel en participatie aan de sector van de gesubsidieerde kinderopvang. Dat kinderopvangkosten inderdaad een

³² Voor deze gezinnen kan er hoogstens sprake zijn van de combinatie voltijdse en buitenschoolse kinderopvang. Gezinnen met meerdere kinderen jonger dan drie jaar zijn voor analyse te weinig talrijk in de enquête (17% van alle huishoudens met meerdere kinderen heeft 2 of meerdere kinderen jonger dan drie jaar. Van deze gezinnen werkt de moeder in 46% (absoluut aantal gezinnen: 15) van de gevallen).

³³ Het netto inkomen van de (standaard)gezinnen met twee kinderen ten laste (1.5 jaar en 3.5 jaar) waar beide ouders tewerkgesteld zijn aan het minimumloon bevindt zich in het tweede gestandaardiseerde kwintiel van de enquête. Gezinnen van dezelfde samenstelling, maar waar beide ouders dubbel zoveel verdienen situeren zich in het vierde kwintiel.

zware financiële inspanning vragen van gezinnen met een laag inkomen, kan men afleiden uit het feit dat meer dan de helft van de gezinnen met één kind die beroep doen op de sector van de formele kinderopvang er niet in slagen maandelijks een bepaalde som te sparen, in tegenstelling tot gezinnen van dezelfde samenstelling die hun kinderen tijdens de werkuren bij familieleden of vrienden onderbrengen (de meerderheid van de gezinnen spaart hier maandelijks 5 à 10% van hun netto inkomen) en/of die beschikken over een hoger gezinsinkomen (hier sparen de meeste gezinnen meer dan 10% van hun inkomen).

Dat de directe kosten voor voeding, kleding en huisvesting aanzienlijk toegenomen zijn bij de komst van een tweede kind, kan worden afgeleid uit het feit dat 43% (vergeleken met 19.2% bij de gezinnen met één kind ten laste) van de gezinnen met een lager inkomen er niet meer in lukt maandelijks een bepaalde som te sparen, zelfs niet wanneer zij voor de opvang van hun kinderen gratis in het informele circuit terecht kunnen. Bij de gezinnen die zich beroepen op de formele kinderopvangsector slagen één op vijf van de hogere inkomens er niet (meer) in te sparen wanneer zij twee kinderen ten laste hebben, vergeleken met 7% van de gezinnen met één kind te laste. In tegenstelling tot wat men zou verwachten schijnen gezinnen met twee kinderen uit de 3 laagste inkomensquintielen er wel in te slagen maandelijks een bepaald bedrag van hun besteedbaar inkomen, na aftrek van de kinderopvangkosten, te sparen. Deze gezinnen situeren zich echter voornamelijk (82.6%) in het derde gestandaardiseerde inkomensquintiel (en 73.6% in het zesde gestandaardiseerde inkomensdeciël).

Tabel 23. % verdeling van gezinnen met één of meerdere kinderen jonger dan drie jaar naar gestandaardiseerde inkomensquintielen, kindertal, gebruik van gesubsidieerde kinderopvang (GKO) en gemiddelde maandelijkse spaarsom (in % van het netto besteedbaar inkomen voor aftrek kinderopvangkosten), België, 1992.

	1 KIND				2 KINDEREN			
	QUINTIEL 1-3		QUINTIEL 4-5		QUINTIEL 1-3		QUINTIEL 4-5	
	GKO	geen GKO	GKO	GEEN GKO	GKO	GEEN GKO	GKO	GEEN GKO
maandelijkse spaarsom in % netto inkomen								
- niet gespaard	55.8	19.2	7.0	20.4	0.0	43.0	19.1	24.1
- wel gespaard, geen bedrag bekend	0.0	2.2	3.6	6.5	0.0	2.5	3.7	0.0
5	5.5	34.8	17.1	33.7	7.4	4.6	17.2	28.0
10	24.9	19.7	23.0	16.7	75.2	19.9	27.2	19.9
20	9.8	17.0	21.4	4.4	9.8	9.4	23.1	22.4
30	3.9	6.9	27.7	11.5	0.0	20.9	9.8	5.6
missing	0.0	0.0	0.0	6.8	0.0	0.0	0.0	0.0
TOTAAL	100	100	100	100	7.5	100	100	100

Bron: CSB, 1992.

3.4.3. Conclusie

Het feit dat vooral hogere inkomensgroepen en sociale categorieën gebruik maken van gesubsidieerde kinderopvangvoorzieningen, kan ten dele worden verklaard vanuit de hiermee verbonden organisatorische en financiële kosten. Deze kosten wegen zwaar door wanneer er meerdere kinderen in het gezin aanwezig zijn, vooral voor de lagere sociale categorieën.

4. Besluit

België staat, samen met Frankrijk, binnen de Europese gemeenschap op de tweede plaats wat betreft het aantal gesubsidieerde plaatsen in de kinderopvang voor kinderen tussen 0 en 3 jaar: 20% van de kinderen uit deze leeftijdsgroep kan er terecht. Enkel Denemarken met 48% doet veel beter. In de meeste andere landen van de gemeenschap is het aanbod bijzonder schaars: amper 5% of minder kan in deze voorzieningen terecht.

Ondanks deze comparatief rooskleurige situatie, is het aanbod in ons land verre van voldoende en niet aangepast aan de differentiële behoeften (dagopvang, buitenschoolse opvang, opvang tijdens flexibele arbeidstijden, opvang van zieke kinderen, goedkope opvang, nabijheid van opvangvoorzieningen, ...) van gezinnen met (jonge) kinderen. Deze onaangepastheid leidt in de praktijk tot een ondervertegenwoordiging in de deelname van lagere sociale categorieën. Vooral wanneer het gezin meerdere jongere kinderen telt, blijkt de gesubsidieerde kinderopvang tekort te schieten.

Uit ons onderzoek bleek dat de vastgestelde ongelijke deelname in de sector van de gesubsidieerde kinderopvang samengaat met de hiermee verbonden sociaal ongelijke arbeidsmarktpositie, nauw aanleunend bij de ongelijke scholing van vrouwen. Voor laaggeschoolde vrouwen met zeer jonge kinderen wegen de baten van buitenshuis werk niet op tegenover de lasten ervan. Zij beslechten het conflict tussen buitenshuis werk en de opvoeding van de jonge kinderen veelal in het (tijdelijk) opgeven van betaalde arbeid. Een keuze die wordt vergemakkelijkt door de beschikbaarheid van regelingen binnen het sociale zekerheidsrecht (werkloosheid: vrijstelling van inschrijving als werkzoekende om sociale en familiale redenen) en het arbeidsrecht (loopbaanonderbreking), die het mogelijk maken de onderbreking van de arbeidsloopbaan financieel enigszins te overbruggen. Voor hoger geschoolden blijven de baten van buitenshuiswerk, zelfs bij meerdere kinderen primeren op de kosten. Bovendien hebben hoger geschoolde vrouwen een grotere beroepssatisfactie (betere secundaire arbeidsvoorwaarden) waardoor ze, afhankelijk van het kinderaantal, deel- of voltijds, hun werk langer zullen aanhouden. Deze vaststellingen gelden a fortiori voor Wallonië, waar het al dan niet buitenshuis werken van de vrouw veel sterker bepaald wordt door haar scholingsgraad en het kindertal dan in Vlaanderen. Vermoedelijk is het kleinere aanbod van gesubsidieerde opvangvoorzieningen hieraan niet vreemd.

De sociaal ongelijke tewerkstellingssituatie van de vrouw bleek echter wel een noodzakelijke, maar geen voldoende verklaring te bieden voor het vastgestelde matteüs-effect in de sector van de gesubsidieerde kinderopvang. Het matteüs-effect blijft zich immers manifesteren binnen de groep van gezinnen met een tewerkgestelde moeder, en wel in zeer sterke mate wanneer het gezin meerdere kinderen telt. Als reden hiervoor verwezen we naar de extra

kosten, zowel van organisatorische als van financiële aard, die de sector van de gesubsidieerde kinderopvang met zich meebrengt. Voor de lagere sociale categorieën blijken deze te zwaar te wegen wanneer er meerdere kinderen in het gezin aanwezig zijn. Zij opteren dan ook in grote getale de opvoeding van hun nog niet schoolgaande kinderen gratis toe te vertrouwen aan familieleden of vrienden.

BIBLIOGRAFIE

- BREDA, J., DELEECK, H. (1995), *Sociale Welzijnsplanning voor de Vlaamse Gemeenschap*, hoofdstuk kinderopvang, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.
- BUYSSE, B., e.a. (1987), *Enquête naar inkomen en ouderbijdragen: analyse van de inkomens, gelijktijdige plaatsingen, en reëel te betalen dagprijs per volle dag*, Brussel, interne documenten: Kind en Gezin, 16 p.
- BUYSSE, B. (1993), *Enquête inzake het gebruik van kinderopvang voor kinderen jonger dan drie jaar*, Brussel, Kind en Gezin, 23 p.
- CANTILLON, B. (1990), *Nieuwe behoeften naar zekerheid. Vrouw, gezin en inkomensverdeling*, Leuven, Acco, 502 p.
- CANTILLON, B., VANHERCK, R., ANDRIES, M., MARX, I. (1994), *Werden mannen en vrouwen gelijk? Beroepsloopbanen en inkomens van mannen en vrouwen in de 80'er jaren*, Berichten/UFSIA, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid, december, 24 p.
- DE BOECK, R., VINTS, L., e.a. (1991), *Onderzoek: Kinderopvang in Limburg*, LISO, 148 p.
- DELEECK, H., HUYBRECHS, J., CANTILLON, B. (1983), *Het Matteuseffect, de ongelijke verdeling van de overheidsgelden in België*, Kluwer, Antwerpen, 379 p.
- DUBOIS, A., HUMBLET, P., DEVEN, F. (1994), 'L'accueil des enfants de moins de trois ans', *Courrier hebdomadaire*, n° 1463-1464, Centre de Recherche et d'Information Socio-Politiques, 72 p.
- ELCHARDUS, M., MARTIN, A. (1985), 'De beroepsverbondenheid van vrouwen: de invloed van de takenstructuur, mate van gecontroleerdheid en van andere eigenschappen van de arbeidssituatie', *Bevolking en Gezin*, pp. 324-326.
- JOSHI, H., DAVIES, H. (1991), *Child Care in Europe and Mothers' foregone Earnings*, paper prepared for ESPE91 Conference, Pisa, June, 41 p.
- KAMERMAN, S.B., KAHN, A.J. (1991), *Child Care, parental leave, and the under 3's: policy innovation in Europe*, Auburn house, New York, 230 p.
- LAMMERTIJN, F. (1990), *De welzijnszorg in de Vlaamse Gemeenschap: voorzieningen en overheidsbeleid*, Kluwer, Leuven, 541 p.
- LEIBOWITZ, A., KLERMAN, J.A., WAITE, L.J. (1992), 'Employment of New mothers and Child Care Choise', *The Journal of Human Resources*, 1, pp. 112-133.

- MAES, V., VAN MEENSEL, R. (1994), *Al dat regelen, daar word ik zo moe van Onderzoek naar de determinanten van kinderopvang*, Hoger Instituut voor de Arbeid, Leuven, 147 p.
- MATTHIJS, K. (1994), 'Bevolking, gezin en werk... een aparte onderneming', *Nieuwsbrief WAV* 4, nr 1.
- MOSS, P. (1990), *Kinderopvang en -verzorging in de Europese Gemeenschap 1985-1990*, Brussel, Europese Commissie, Netwerk kinderopvang, 87 p.
- PEETERS, J. (1993), 'Knelpunten in de Vlaamse Kinderopvang', *Welzijnsids*, afl. 10, december, pp. 1-14.
- PHILLIPS, A., MOSS, P. (1989), *Who cares for Europe's children: the short report of European childcare network*, CEG, Luxemburg, 65 p.
- WETENSCHAPPELIJKE RAAD VOOR HET REGERINGSBELEID (1990), *Een werkend perspectief, arbeidsparticipatie in de jaren '90*, SDU, 's Gravenhage, 320 p.

BIJLAGEN

TABEL 6a. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar vergeleken met de tewerkstellingssituatie van gehuwde of samenwonende vrouwen zonder kinderen in dezelfde leeftijdsgroep, Vlaanderen, 1992.

TABEL 6b. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar vergeleken met de tewerkstellingssituatie van gehuwde of samenwonende vrouwen zonder kinderen in dezelfde leeftijdsgroep, Wallonië, 1992.

TABEL 7a. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar, naar onderwijsniveau van de vrouw, Vlaanderen, 1992.

TABEL 7b. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar, naar onderwijsniveau van de vrouw, Wallonië, 1992.

TABEL 8a. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar, naar aantal afhankelijke kinderen in het gezin, Vlaanderen 1992.

TABEL 8b. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar, naar aantal afhankelijke kinderen in het gezin, Wallonië 1992.

TABEL 9a. Tewerkstellingssituatie van werkende vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar, naar beroep van de vrouw, Vlaanderen 1992.

TABEL 9b. Tewerkstellingssituatie van werkende vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar, naar beroep van de vrouw, Wallonië 1992.

TABEL 11a. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar naar een aantal individuele en gezinskenmerken, Vlaanderen, 1992.

TABEL 11b. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar naar een aantal individuele en gezinskenmerken, Vlaanderen, 1992.

TABEL 6a. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar vergeleken met de tewerkstellingssituatie van gehuwde of samenwonende vrouwen zonder kinderen in dezelfde leeftijdsgroep, Vlaanderen, 1992.

	TEWERKGESTELD			NIET TEWERKGESTELD		missing
	<i>voltijds</i>	<i>vroeger voltijds nu deeltijds</i>	<i>steeds deeltijds</i>	<i>vroeger tewerkgesteld</i>	<i>nooit tewerk- gesteld</i>	
- moeder met kind - 3 jaar	39.6	19.4	6.2	21.7	9.5	3.6
- gehuwde of samen- wonende vrouw, 26-35 jaar, geen kinderen	69.8	9.9	3.0	4.8	6.0	6.5

Bron: CSB, 1992.

TABEL 6b. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar vergeleken met de tewerkstellingssituatie van gehuwde of samenwonende vrouwen zonder kinderen in dezelfde leeftijdsgroep, Wallonië, 1992.

	TEWERKGESTELD			NIET TEWERKGESTELD		missing
	<i>voltijds</i>	<i>vroeger voltijds nu deeltijds</i>	<i>steeds deeltijds</i>	<i>vroeger tewerkgesteld</i>	<i>Nooit tewerk- gesteld</i>	
- moeder met kind - 3 jaar	27.3	14.4	6.1	30.5	16.1	5.6
- gehuwde of samen- wonende vrouw, 26-35 jaar, geen kinderen	61.7	14.3	0.0	11.5	4.6	7.6

Bron: CSB, 1992.

TABEL 7a. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar, naar onderwijsniveau van de vrouw, Vlaanderen, 1992.

<i>Onderwijsniveau tewerkstellingssituatie</i>	<i>lager + lager middelbaar onderwijs</i>	<i>hoger middelbaar onderwijs</i>	<i>hoger onderwijs buiten de universiteit</i>	<i>universitair onderwijs</i>
- voltijds	24.2	43.4	48.5	55.1
- vroeger voltijds, nu deeltijds	9.8	18.1	30.1	20.7
- steeds deeltijds	13.3	2.7	6.2	0.0
- totaal tewerkgesteld	47.3	64.2	84.8	75.8
- vroeger tewerkgesteld, nu niet tewerkgesteld	32.0	22.7	14.5	24.2
- nooit tewerkgesteld	20.6	12.9	0,8	0.8
- totaal niet tewerkgesteld	52.6	45.6	15.3	25.0
TOTAAL	100	100	100	100

Bron: CSB, 1992.

TABEL 7b. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar, naar onderwijsniveau van de vrouw, Wallonië, 1992.

<i>Onderwijsniveau tewerkstellingssituatie</i>	<i>lager + lager middelbaar onderwijs</i>	<i>hoger middelbaar onderwijs</i>	<i>hoger onderwijs buiten de universiteit</i>	<i>universitair onderwijs</i>
- voltijds	11.3	26.4	39.1	90.0
- vroeger voltijds, nu deeltijds	3.2	17.4	34.3	10.0
- steeds deeltijds	15.3	0.0	5.2	0.0
- totaal tewerkgesteld	29.8	43.8	78.6	100.0
- vroeger tewerkgesteld, nu niet tewerkgesteld	42.5	36.5	21.4	0.0
- nooit tewerkgesteld	27.7	19.7	0.0	0.0
- totaal niet tewerkgesteld	70.2	56.2	21.4	0.0
TOTAAL	100	100	100	100

Bron: CSB, 1992.

TABEL 8a. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar, naar aantal afhankelijke kinderen in het gezin, Vlaanderen, 1992.

<i>aantal afhankelijke kinderen tewerkstellingssituatie</i>	<i>1 kind</i>	<i>2 kinderen</i>	<i>3 of meer kinderen</i>
- voltijds	52.0	35.6	15.0
- vroeger voltijds, nu deeltijds	12.6	39.1	9.7
- steeds deeltijds	8.8	5.9	0.0
- totaal tewerkgesteld	73.4	80.6	24.70
- vroeger tewerkgesteld, nu niet tewerkgesteld	18.2	16.6	36.9
- nooit tewerkgesteld	4.8	2.7	30.0
- totaal niet tewerkgesteld	23.0	19.3	66.9
TOTAAL	100	100	100

Bron: CSB, 1992.

TABEL 8b. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar, naar aantal afhankelijke kinderen in het gezin, Wallonië, 1992.

<i>aantal afhankelijke kinderen tewerkstellingssituatie</i>	<i>1 kind</i>	<i>2 kinderen</i>	<i>3 of meer kinderen</i>
- voltijds	35.3	22.1	19.4
- vroeger voltijds, nu deeltijds	17.1	13.1	11.2
- steeds deeltijds	6.1	3.6	0.0
- totaal tewerkgesteld	58.5	38.8	30.6
- vroeger tewerkgesteld, nu niet tewerkgesteld	23.3	40.4	36.9
- nooit tewerkgesteld	8.9	21.9	30.0
- totaal niet tewerkgesteld	32.2	62.3	66.9
TOTAAL	100	100	100

Bron: CSB, 1992.

TABEL 9a. Tewerkstellingssituatie van werkende vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar, naar beroep van de vrouw, Vlaanderen, 1992.

<i>beroep moeder tewerkstellingssituatie</i>	<i>arbeider</i>	<i>bediende</i>	<i>hoger bediende + kader + vrij beroep</i>	<i>kleine zelfstandige + landbouwer</i>
voltijds	52.9	50.0	91.0	93.8
naar aantal kinderen in het gezin	1: 53.2	1: 67.5	1: 88.2	1: 100
	2: 60.7	2: 32.5	2: 100	2: 71.2
	3: 0.0	3: 41.9	3: -	3: 100
vroeger voltijds, nu deeltijds	27.6	39.1	9.0	6.2
steeds deeltijds	19.4	8.8	0.0	0.0
totaal tewerkgesteld	100	100	100	100

Bron: CSB, 1992.

TABEL 9b. Tewerkstellingssituatie van werkende vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar, naar beroep van de vrouw, Wallonië, 1992.

<i>beroep moeder tewerkstellingssituatie</i>	<i>arbeider</i>	<i>bediende</i>	<i>hoger bediende + kader + vrij beroep</i>	<i>kleine zelfstandige + landbouwer</i>
voltijds	37.8	52.0	100	62.7
naar aantal kinderen in het gezin	1: 44.8	1: 55.2	1: 100	1: 0.0
	2: 16.3	2: 43.8	2: 100	2: 100
	3: 53.6	3: 55.9	3: 100	3: 0.0
vroeger voltijds, nu deeltijds	17.1	37.6	0.0	37.3
steeds deeltijds	33.1	10.3	0.0	0.0
totaal tewerkgesteld	100	100	100	100

Bron: CSB, 1992.

TABEL 11a. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar naar een aantal individuele en gezinskenmerken, Vlaanderen, 1992.

	<i>voltijds</i>	<i>TEWERKGESTELD</i>			<i>NIET TEWERKGESTELD</i>		
		<i>totaal deeltijds</i>	<i>vroeger voltijds nu deeltijds</i>	<i>steeds deeltijds</i>	<i>totaal niet-tewerk-gesteld</i>	<i>vroeger tewerk-gesteld</i>	<i>nooit tewerk-gesteld</i>
- gemiddelde leeftijd moeder	28.6	28.8	29.7	26.1	29.1	29.7	27.6
- gemiddeld kindertal	1.44	1.66	1.79	1.27	2.29	2.00	2.90
- gem. leeftijd oudste kind	2.6	3.19	3.50	2.10	5.4	5.3	5.8
- % (vroeger) tewerkgesteld als arbeidster	20.4	28.1	21.7	48.2	-	38.5	-
- % (vroeger) tewerkgesteld als hoger bediende	14.2	2.2	2.30	0.0	-	0.0	-
- % vrouwen met hoogste diploma SO	50.1	48.4	42.3	67.8	78.3	70.1	97.3
- % vrouwen met diploma HOBu of UHO	49.9	51.6	57.7	32.1	21.6	29.9	2.7
- gem. overig inkomen	47.264	58.363	63.113	43.376	59.878	64.287	49.815
- gem. arbeidsinkomen vrouw	36.162	25.516	25.762	24.741	-	-	-
- gem. totaal inkomen vrouw	37.957	27.649	28.052	26.377	7.865	9.389	4.388
- gem.totaal gezinsinkomen	85.220	86.012	91.166	69.753	67.743	73.676	54.203
- gem.gestandaardiseerd gezinsinkomen	64.534	62.483	65.137	54.111	45.633	51.363	32.556
- % bestaansonzeker (CSB-lijn)	4.2	1.9	2.5	4.6	29.4	15.5	61.3

Bron: CSB, 1992.

TABEL 11b. Tewerkstellingssituatie van vrouwen met kinderen jonger dan 3 jaar naar een aantal individuele en gezinskenmerken, Wallonië, 1992.

	<i>voltijds</i>	<i>TEWERKGESTELD</i>			<i>NIET TEWERKGESTELD</i>		
		<i>totaal deeltijds</i>	<i>vroeger voltijds nu deeltijds</i>	<i>steeds deeltijds</i>	<i>totaal niet-tewerk-gesteld</i>	<i>vroeger tewerk-gesteld</i>	<i>nooit tewerk-gesteld</i>
- gem.leeftijd moeder	28.7	29.3	30.2	27.1	29.2	30.5	26.6
- gemiddeld kindertal	1.58	1.78	1.72	1.92	2.20	2.01	2.43
- gem. leeftijd oudste kind	3.1	3.94	4.00	3.90	5.70	5.80	5.65
- % (vroeger) tewerkgesteld als arbeidster	12.8	21.9	10.6	48.9	-	27.4	-
- % (vroeger) tewerkgesteld als hoger bediende	11.0	11.0	0.00	0.0	-	5.7	-
- % vrouwen met hoogste diploma SO	45.0	57.2	46.6	82.4	88.4	84.4	95.9
- % vrouwen met diploma HOBu of UHO	51.5	42.8	53.4	17.6	9.4	14.4	0.0
- gem. overig inkomen	49.529	56.391	58.655	50.995	46.106	49.375	39.909
- gem. arbeidsinkomen vrouw	37.412	24.047	25.656	20.215	-	-	-
- gem. totaal inkomen vrouw	38.167	26.656	28.939	21.220	10.975	13.348	6.478
- gem.totaal gezinsinkomen	87.696	83.047	87.592	72.215	57.081	62.723	46.388
- gem.gestandaardiseerd gezinsinkomen	65.431	60.223	63.785	51.739	39.721	43.939	31.730

- % bestaansonzekereren (CSB-lijn)	4.9	7.1	5.1	12.1	47.6	31.4	66.8
------------------------------------	-----	-----	-----	------	------	------	------

Bron: CSB, 1992.